

Prix, Dalibor; Zezula, Michal

**Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích,
okr. Bruntál**

Archaeologia historica. 2000, vol. 25, iss. [1], pp. 279-305

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140382>

Access Date: 19. 02. 2025

Version: 20250219

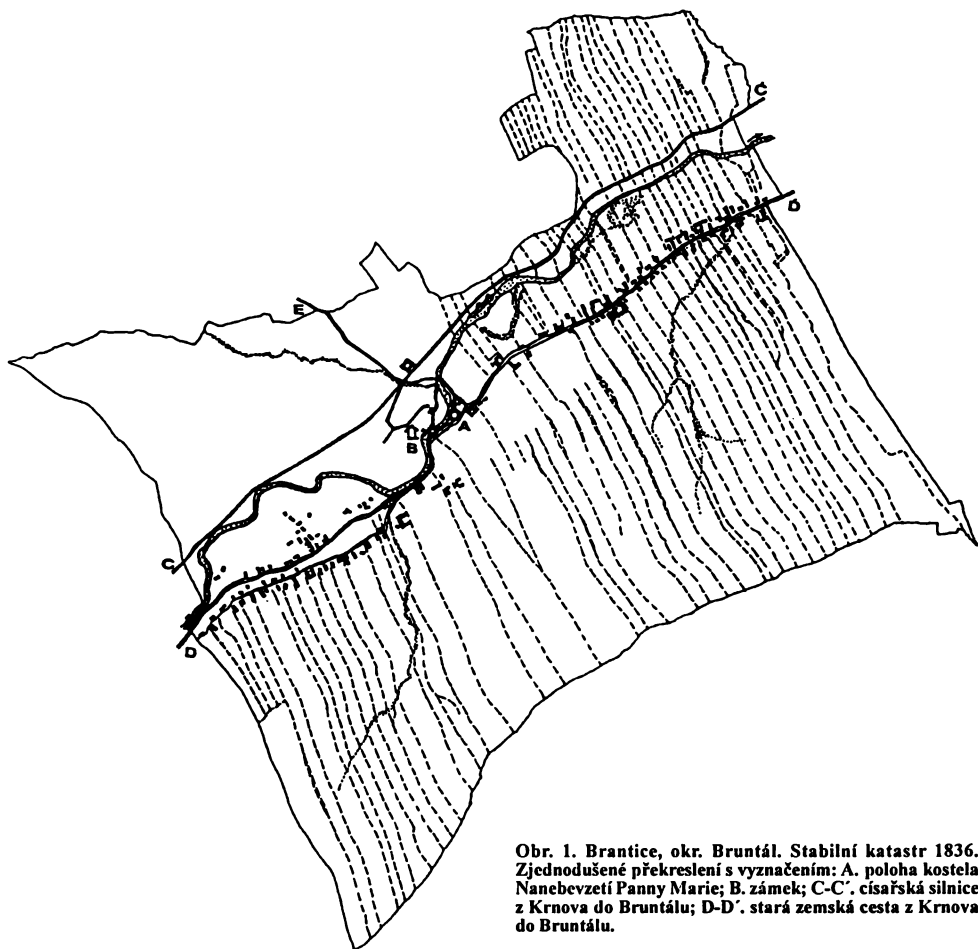
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích, okr. Bruntál

DALIBOR PRIX – MICHAL ZEŽULA

1. Úvod

Ves Brantice se nachází 5 km jihozápadně od historického jádra města Krnova v širokém údolí řeky Opavy, lemovaném kopci Brantické, nebo též Krnovské vrchoviny, jenž je součástí severovýchodního předhůří Jeseníků. V dnešní podobě se jedná o klasickou lesní lánovou ves, jejíž řídká zástavba usedlostmi obrácenými vesměs štíty k staré zemské cestě z Krnova do Bruntálu (doložena 1. října 1405, CDS II, s. 48–50, č. 49: „...lantstros, dy von Iegerdorff get...“; přeložena do současné trasy v letech 1836–1837), sledující jižní břeh říčního koryta, probíhá téměř celou délkou katastru (obr. 1). Původní usedlosti tvoří povětšinou jednu řadu položenou jižně od cesty. Teprve později (v 16.–19. století) nabyly Brantice dvouřadý půdorys, který je výsledkem druhotné zahradnické, domkařské a chalu-

Obr. 1. Brantice, okr. Bruntál. Stabilní katastr 1836. Zjednodušené překreslení s vyznačením: A. poloha kostela Nanebevzetí Panny Marie; B. zámek; C-C' císařská silnice z Krnova do Bruntálu; D-D' stará zemská cesta z Krnova do Bruntálu.

Obr. 2. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Celkový pohled od severozápadu přes řeku Opavu (D. Prix, 1999).

pářské zástavby na zbytkových pozemcích lánových usedlostí, doměřených k primárním záhumenicovým polnostem na skrojkou údolní nivy mezi cestou a korytem řeky. Část vesnického katastru na severním břehu řeky postrádá lánovou parcelaci plužiny a patrně již od středověku tvořila hospodářské zázemí vrchnostenského sídla; zprvu tvrze doložené v písemných pramenech poprvé 11. března 1449, později kolem roku 1576 přestavěné v renesanční zámeček, jenž byl barokně přebudován kolem roku 1692 krnovským městským stavitelem Sebastianem Hohenadelem a dnešní podoby nabyl počátkem 19. věku.

Archeologický výzkum kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích (obr. 2, 3) na jaře roku 1999 byl vyvolán opravou objektu po povodni z léta 1997. Nicméně ještě před započatím výzkumu byl terén v interiéru kostela snížen až téměř na úroveň povrchu podloží, takže jediným vodítkem pro rekonstrukci stratigrafických poměrů na lokalitě zůstal ojediněle zachovaný blok terénu před jižním bočním vstupem do lodi.

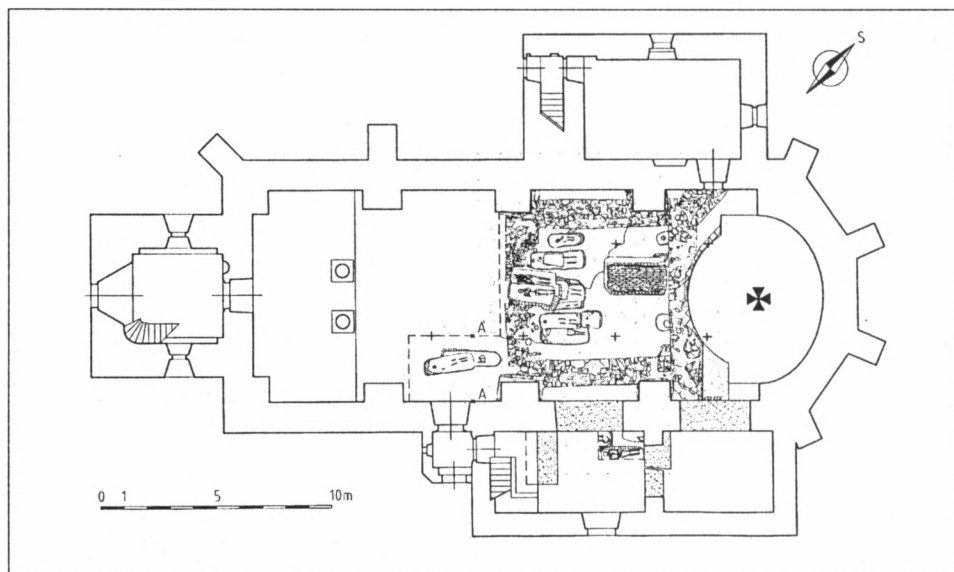
Odebrání vrstev pod podlahou odhalilo v presbytáři korunu základového zdiva východního závěru nejstarší stavební fáze kostela a v jižní boční kapli i základové partie sнесенé jižní zdi presbytáře druhé stavební fáze (renesanční), včetně reliktů opěrných pilířů. Zkoumaná plocha (obr. 4, 5) byla vymezena právě interiérem staršího presbytáře a prostorem se zmíněným nenarušeným blokem v jihovýchodním koutu lodi. Dále byla otevřena i menší sonda o rozměrech 2,0×1,5 m, položená v jižní boční kapli k vnějšímu líci základového zdiva renesančního presbytáře, která zachytila tři pohřby uložené ještě v původním exteriéru kostela.

Obr. 3. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Celkový pohled od jihovýchodu (M. Zezula, 1999).

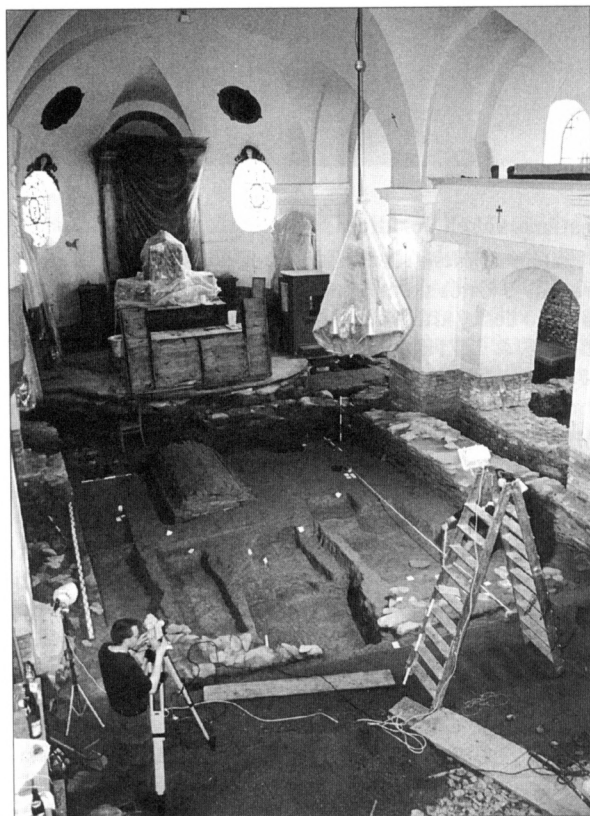

2. Základní historické souvislosti středověkého osídlení

Starší tradici vrcholně středověkého osídlení Krnovska, jehož součástí ves Brantice byla, naznačuje dvojice písemných zpráv o krnovském újezdu; tento újezd se střediskovou osadou Krnovem daroval 27. dubna 1240 český král Václav I. moravskému klášteru cisterciáků v Tišnově (CDB III-2, s. 305–306, č. 227; Bakala 1973, s. 56). Avšak krátce nato si král Václav svůj dar rozmyslel a již po několika měsících, před 7. prosincem 1240, krnovské zboží revindikoval královské komoře a klášteru poskytnul náhradou nedávno nákladně rekolonizovanou ves Bohuchvalovy na Opavsku (CDB III-2, s. 353–356, č. 260). Následně přistoupil také k rekolonizaci vsi Krnova za účasti německy hovořících přistěhovalců a posléze, patrně již před 15. dubnem 1253, k lokaci města Krnova na katastru nedávno transformované osady Jägerndorf (CDB IV-1, s. 458–460, č. 267; Prix 1993, s. 97–98). Přibližně současně, asi ve dvacetiletí 1240–1260, došlo k sídelní a právní změně také u dalších osad v bývalém újezdu. Proměnou v lesní lánovou ves se záhumenicovou plužinou prošla církevně středisková osada újezdu – Kostelec, kde byl zároveň vystavěn nový velký zděný kostel sv. Benedikta, sloužící ještě v roce 1291 jako farní kostel pro nedaleké město Krnov (SUB VI, s. 11–12, č. 16), ve kterém byl fundován a už před rokem 1281 vystavěn městský farní kostel sv. Martina (CDM IV, s. 259–260, č. 194), jemuž byla někdy na přelomu 13. a 14. století podřízena i kostelecká fara. Bezpochyby teprve kolonizační aktivita, kterou v tomto újezdu rozvinul zeměpán (mimo Kostelec a Krnova byly v lesní lánové vsi transformovány osady Ježník a asi už tehdy i Chomýž), se stala impulsem také pro rekolonizaci staršího osídlení na území brantického katastru. Vznik vyspělého půdory-

Obr. 4. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys s vyznačením archeologicky zkoumané plochy: husté tečkování – koruna odkrytého základového zdiva, řídké tečkování – rub klenby krypty pod hlavním oltářem.

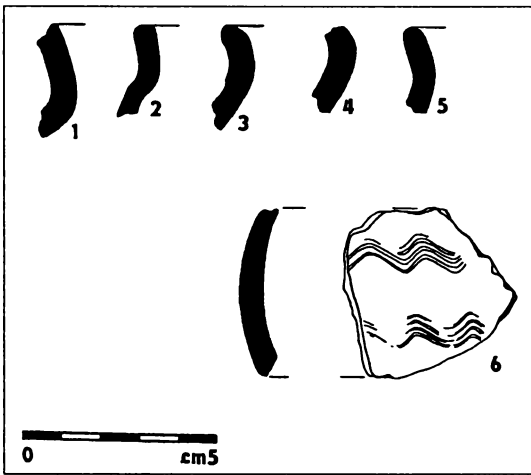
Obr. 5. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Pohled do presbytáře s odhaleným zdivem gotického závěru v průběhu výzkumu – jaro 1999 (M. Zezula, 1999).

Obr. 6. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Věž. Barokní portál v její západní zdi, v r. 1982 obnovené diamantové sgrafito a štukový letopočet s vročením přestavby kostela (M. Zezula 1999).

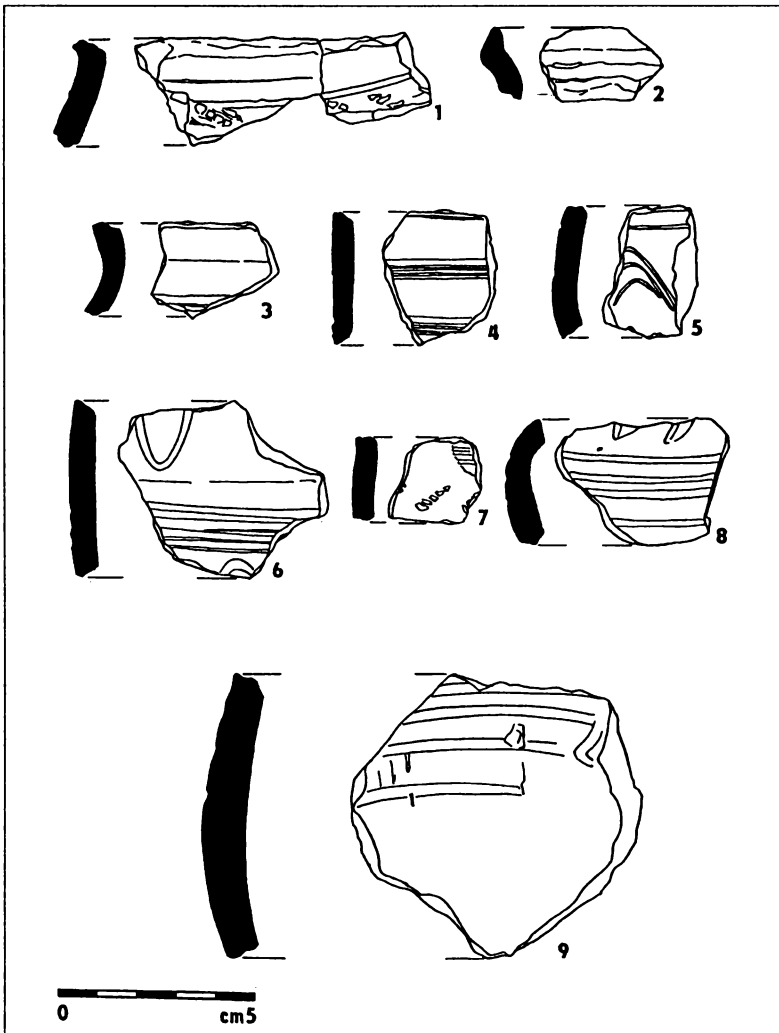
su vsi s lánovou záhumenicovou plužinou a jméno odkazující na podíl německy mluvících nových osadníků (Hosák–Šrámek 1970, s. 106–107) se přimlouvají, při porovnání s dosavadními znalostmi o průběhu emfyteutické kolonizace v bezprostředním okolí, za vřazení tohoto procesu do doby kolem poloviny nebo do 3. čtvrtiny 13. století (srv. Latzke 1938, s. 116). Koncem 13. století se Brantice staly součástí opavského vévodství, vyčleněného před rokem 1269 králem Přemyslem Otakarem II. pro jeho nejstaršího syna Mikuláše (CDB V-2, s. 180–181, č. 590). Své vévodství však Mikuláš I. Opavský neudržel a asi v polovině 90. let 13. století je ovládnul jeho nevlastní bratr, český král Václav II. Královským majetkem zůstalo Opavsko i s Branticemi do podzimu 1306, kdy se po marné obraně české moci v Polsku do země vrátil vévoda Mikuláš I. Ten se však asi v polovině roku 1309 stal obětí spiknutí českého krále Jindřicha Korutanského, jeho švagra, lehnického vévody Boleslava s částí místní šlechty a z vévodství byl vyhnán. Král vzápětí Opavsko zastavil Bolkově Lehnickému a jeho bratrům Vladislavovi a Jindřichovi jako záruku za dlužné věno své švagrové Markéty. Na základě olomoucké dohody z 11. června 1311 s novým českým králem Janem Lucemburským (CDM VI, s. 39–40, č. 52) vydali po 17. srpnu 1311 slezští Piastovci Opavsko králi, který je podržel do léta 1318, kdy 3. července došlo k obnovení opavského vévodství a jeho postoupení lénem synovi vévody Mikuláše I., Mikuláši II. Opavskému (CDM VI, s. 108–109, č. 136). Součástí vévodství opavských Přemyslovců pak Brantice zůstaly až do sklonku středověku.

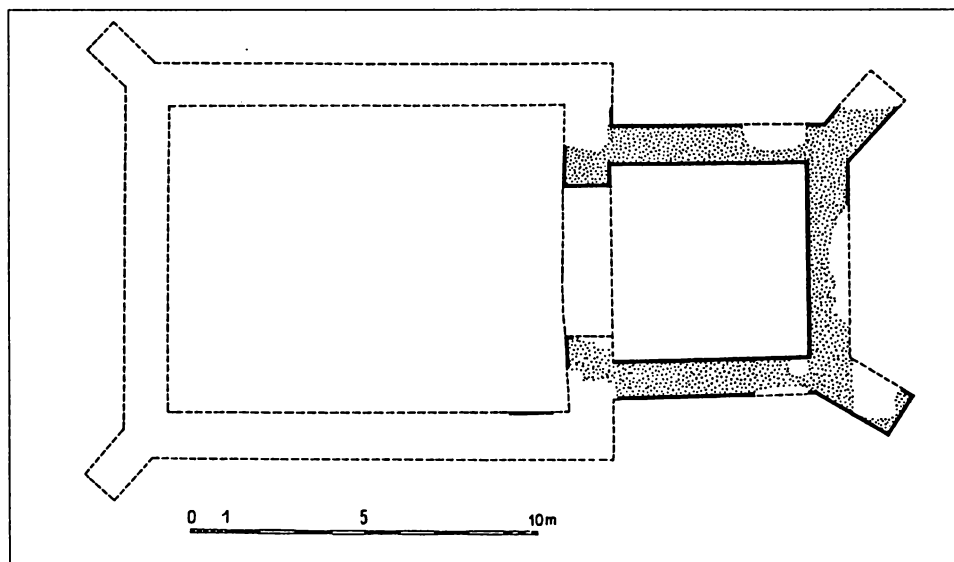
Podle prozatím neověřené mladší zprávy z 2. června 1655 (Pleban 1887, s. 245; Schulig 1923, s. 402; Gruza–Goryczková 1999, s. 14) svolil v roce 1329 vévoda Mikuláš II. k směně Brantic, které byly vévodským lénem, mezi nejmenovanými držiteli. V držbě léna jsou pak doloženi k roku 1377 blíže neznámý Weikart (CDS VI, s. 197–200, č. XV), v roce 1399

Obr. 7. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Výběr keramických nálezů ze sídlištního horizontu předcházejícího založení kostela. Středohradištní část souboru. Kreslila II. Pravdová.

Obr. 8. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Výběr keramických nálezů ze sídlištního horizontu předcházejícího založení kostela. Mladé- a pozdně hradištní část souboru. Kreslila II. Pravdová.

Obr. 9. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Pokus o rekonstrukci půdorysu původního gotického kostela. Plnou čarou dochované líce zdví, tečkované archeologicky obnažené zdivo, přerušované rekonstruované partie (D. Prix, 1999).

nejmenovaný straník opavsko-ratibořského vévody Jana II. Železného, který se účastnil ve válkách mezi moravskými markrabími Joštem a Prokopem útoků na církevní statky (RBMV IV, s. 162–165, č. 377), počátkem 15. století bratři Jindřich a Zikmund Čelmové z Brantic (ZDK I, f. 4, 5a, 7a, 11; ZA Opava, SSA, sign. A VI-4, č. 410), roku 1413 jakýsi Jindřich (ZDop I-1, f. 1b) a v letech asi 1425–1485/87 bratři Jan a Václav Mejsek z Bohdanovic a následně Janův syn Mikuláš z Brantic (např. ZDop II-1, f. 18b; ZDK I, f. 49; PETER 1879, s. 74). Dne 11. března 1449 byla ves s tvrzí vévodou Mikulášem V. Opavsko-ratibořským převedena v alodní statek (ZDK I, f. 37a). Před rokem 1488 prodal nemocný Mikuláš z Brantic ves bratřím Jiřímu a Martinovi Šípům z Brance (ZDK I, f. 49), z nichž Martin byl dlouholetým komořím v Krnovsku, které se už v roce 1377 odštěpilo od vlastního Opavska. Bratři Šípové 26. února 1492 nechali vložit do zemských desk, že Brantice s tvrzí prodali Janu Neuhauserovi (ZDK I, f. 50), který držel též sousední ves Radim a dvůr Bartoltovy, které s Branticemi od něj v roce 1495 odkoupil Jan Starší Vladěněnský z Fulštejna a spojil v jeden statek (ZDK I, f. 53a, 54). Už roku 1498 dědicové Jana z Fulštejna, bratři Ojif a Ambrož, prodali brantické zboží Jiřímu z Tvorkova (ZDK I, f. 55a) a ten je roku 1503 postoupil Oneši Kovalovskému ze Štáblovic (ZDK I, f. 62a). Jeho syn Jan Štáblovský roku 1519 Brantice s příslušenstvím postoupil Jindřichu Kordulovi ze Sloupna (ZDK I, f. 80–80a). Za jeho nezletilé dědice spravoval od roku 1527 statek rada krnovského knížete, braniborského markrabího Jiřího Hohenzollerna z Ansbachu, Leonard z Gendorfu, s jehož osobou je literaturou spojováno prosazení luteránství v Branticích (Pleban 1887, s. 248; Gruza–Goryczková 1999, s. 17). V roce 1540 markrabí statek odkoupil od poručníků Jaroslava a Václava Kordulů ze Sloupna a Brantice byly připojeny ke krnovským komorním majetkům (Gruza–Goryczková 1999, s. 18). V roce 1561 pronajal krnovský kníže Jiří Friedrich Hohenzollern panství svému radovi a kancléři Jeronými Reinwaldovi a v letech 1568 a 1573 mu je postupně odprodal do svobodného vlastnictví (Pleban 1887, s. 249). Dr. Jeroným Reinwald zemřel roku 1597; s ohledem na jeho stavebnickou činnost na blízkém zámku v Branticích, kde letopočet 1576 na portálu v přízemí je doplněn jeho iniciálami, spolu se skutečností, že renesanční letopočet 1593 nese i věž brantického kostela (obr. 6), lze s jeho osobou spojit i zásadní přestavbu kostela v Branticích na konci 16. století.

3. Stopy osídlení před vrcholně kolonizační transformací lokality

V prostoru presbytáře kostela se daly pozorovat určitější doklady sídlištní tradice, předcházející vybudování gotické sakrální stavby. Relativně nejstarší pohřby (k. č. 810, 812 a 816) zde byly zahlobbeny do mělkých terénních depresí vyplněných hnědošedým prachovým jílem, obsahujícím keramické zlomky germánské skupiny dobrodziénské, překrytými nesouvisle dochovanou tmavou jílovitou vrstvou s nahodilým výskytem drobných zlomků mazanice a uhlíků. Ta kromě příměsí keramiky stejného časového horizontu obsahovala i zlomky raně středověké keramiky.

Málo reprezentativní soubor o celkovém počtu 73 kusů, ke kterému byly přiřazeny i druhotně umístěné zlomky ze zásypů hrobových jam, bylo možné rozdělit do dvou skupin. První skupina (obr. 7) je charakterizována jednoduchými, vně vyhnutými, zaoblenými či kuželovitě seříznutými okraji. Keramická hmota je středně hrubě ostřená s kaménky, barva vypálení šedá až okrová. Druhou skupinu (obr. 8) zastupuje vzhůru vytažený až dvojkónický okraj a několik fragmentů výdutí s výzdobou v podobě hřebenového vpichu, obvodových rýžek, šikmých veseků na rozhraní těla a podhrdlí a pečlivě provedené jednoduché či vícenásobné vlnice. Keramická hmota je poměrně jemná, ostřená, stěp dobře vypálený do světle hnědé až béžové barvy s hladkým povrchem. Povaha tohoto souboru neumožňuje detailnější chronologii osídlení místa v raném středověku, první skupinu je však možné, v souladu s dosavadním hodnocením hradištní keramiky v českém Slezsku (Kouřil 1994), označit za středohradištní, druhá skupina vykazuje znaky mlado- až pozdně hradištní keramické produkce. Charakter sídlištních aktivit v raném středověku v tomto prostoru zůstává ale pro torzovitost náleзовé situace otevřenou záležitostí.

4. Stavební vývoj kostela Nanebevzetí Panny Marie ve světle archeologického a stavebně historického výzkumu

4.1. Gotický kostel

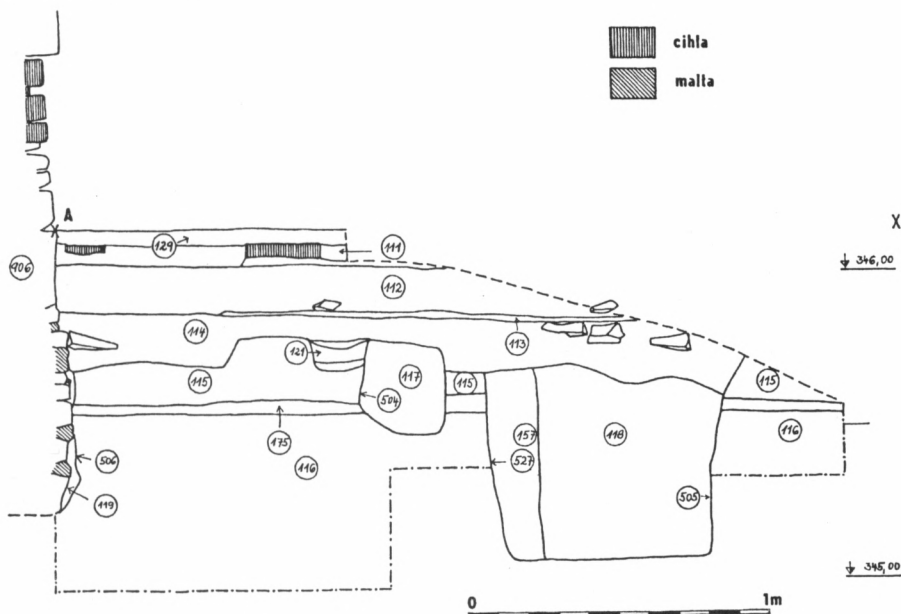
Zdá se, že teprve dodatečně po rekolonizaci středověkého osídlení v Branticích kolem poloviny nebo ve 3. čtvrtině 13. století bylo rozhodnuto o výstavbě kostela ve vsi a o jejím církevním osamostatnění. Na druhotné vložení sakrálního objektu do sídelního organismu poukazuje především jeho umístění, sice do středu Brantic, asi 150 m východně od tvrze a poblíž rychty, avšak na zbytkovou parcelu na protilehlé severní straně cesty, na z hlediska zvýšeného průtoku vody rizikové místo těsně nad pravým říčním břehem. Dále tomu nasvědčuje absence kostelních polností v návaznosti na kostel, i když údaj o výnosu kostelního pole v roce 1691 (ZA Opava, ACO I, inv. č. 189 – děkanská matrika Krnov, f. 34–35; Wolny 1862, s. 364) prozrazuje, že většina farních pozemků, původně ležících na severovýchodním okraji obce v tzv. brantické Dolní vsi, byla v 16. století vrchností sekularizována.

Tento původní gotický kostel v Branticích, odhalený právě archeologickým výzkumem z jara 1999, byl vystavěn z lomového místního kamene. Zachovala se z něj pouze základová partie presbytáře, mladšími pohřby narušený základový pas pod vítězným obloukem a v neurčitelném rozsahu substrukce krátké, téměř čtvercové lodi, půdorysně identické se stávající lodí kostela (obr. 9). Kvadratický presbytář o síle zdiva 1,15–1,23 m byl zpevněný na obou východních nárožích diagonálně postavenými, poměrně mohutnými opěrnými pilíři. Na západě navazovala širší loď, snad rovněž zpevněná diagonálními opěráky na západních nárožích (?). Dochoval se severozápadní, ve spodní části stavebně provázaný se zdívkou lodi, zatímco po druhotně odbouraném jihozápadním pilíři zůstal na nároží stavby dobře patrný šev, zaplentovaný barokními cihlami.

Analýza maltovin odebraných z vybraných základových a nadzemních partií kostelní budovy, provedená RNDr. M. Gregerovou z Přírodovědecké fakulty Masarykovy Univerzity, přispěla k představě o technologických postupech při přípravě malty použité v rámci raně gotické a renesanční stavební fáze kostela. V obou případech byla v maltách zjištěna organická látka připomínající vaječnou bílkovinu a ve dvou vzorcích ze zdiva nejstarší sta-

vební fáze i krystalky močoviny. Identita vlastností maltoviny z nadzemní části zdiva jižní zdi lodi se vzorky z výzkumem odhaleného základového zdiva staršího presbytáře pak potvrdila i předpoklad alespoň částečného dochování raně gotického zdiva v hmotě stávající lodi.

Výzkum bloku před bočním vstupem do lodi (řez A–A') ukázal, že terén v interiéru kostela doznal v průběhu existence stavby pouze minimálních změn. Základová spára jižní obvodové zdi lodi byla zachycena pouze 1,0 m pod úroveň současné podlahy kostela. Odhalení vnitřní líce základového a nadzemního zdiva přineslo zjištění, že renesanční přestavba kostela sice radikálně změnila podobu východního závěru objektu, avšak novostavba lodi využila velmi přesně základů starší stavby. Líc základového zdiva lodi byla shodná se základovou partií staršího presbytáře a nepatrný zbytek původní situace v místech napojení severní zdi gotického presbytáře na severní úsek východní zdi lodi ukázal, že obě části stavby byly v těchto místech stavebně plynule provázány. Gotické základové zdivo tvořily ploché lícované lomové kameny, kladené na hnědošedou písčitou maltu v nepravidelných řádcích. Hranice mezi vyhlézlou a vyspárovanou maltou mezi kameny se nacházela asi 0,65 m nad úroveň základové spáry. Základový vkop, vyhloubený do jílovitého podloží (obr. 10, k. č. 116) se zkulturnějším povrchem (obr. 10, k. č. 175) a rovněž jílovité tmavé vrstvy s mazanicí a uhlíky (obr. 10, k. č. 115), při líci zdiva poněkud snížené, byl zcela vyplněn zdívkem. Na tuto vrstvu nasedala přibližně 0,2 m mocná vrstva prachové jílovité hlíny okrové barvy (obr. 10, k. č. 114), kterou je možné spojit již s povrchem interiéru nejstarší stavební fáze kostela. Překryla na povrchu tmavé jílovité vrstvy ležící zuhelnatělé prkno, stejně jako dvě hrobové jámy (k. č. 505 a 527) ve vzájemné superpozici. Tato situace, důležitá pro archeologické stanovení počátků kostela, byla doplněna požárovou vrstvou (obr. 10, k. č. 113) uloženou přesně na úrovni rozhraní základového a nadzemního zdiva. Stratigrafii v tomto místě uzavíraly dvě úrovně novověké podlahy a dorovnávká pod nimi (obr. 10, k. č. 112).

Obr. 10. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Profil A–A' v jižní části lodi kostela. Popis: 111 – dlažba z cihel, 112 – dorovnávká terénu, 113 – propálená vrstva, 114 – prachová jílovitá hlína, 115 – tmavý jíl s mazanicí a uhlíky, 116 – podložní jíl, 117 – výplň kůlové jámy 504, 118 – zásyp hrobové jámy 505, 119 – výplň základového vkopu, 121 – spálené dřevo, 129 – maltové lůžko břidlicové dlažby, 157 – zásyp hrobové jámy 527, 175 – zkulturnějším povrchem podloží, 504 – kůlová jáma, 505 – porušená hrobová jáma, 596 – základový vkop pro zeď 906, 527 – hrobová jáma, 906 – jižní zeď lodi kostela.

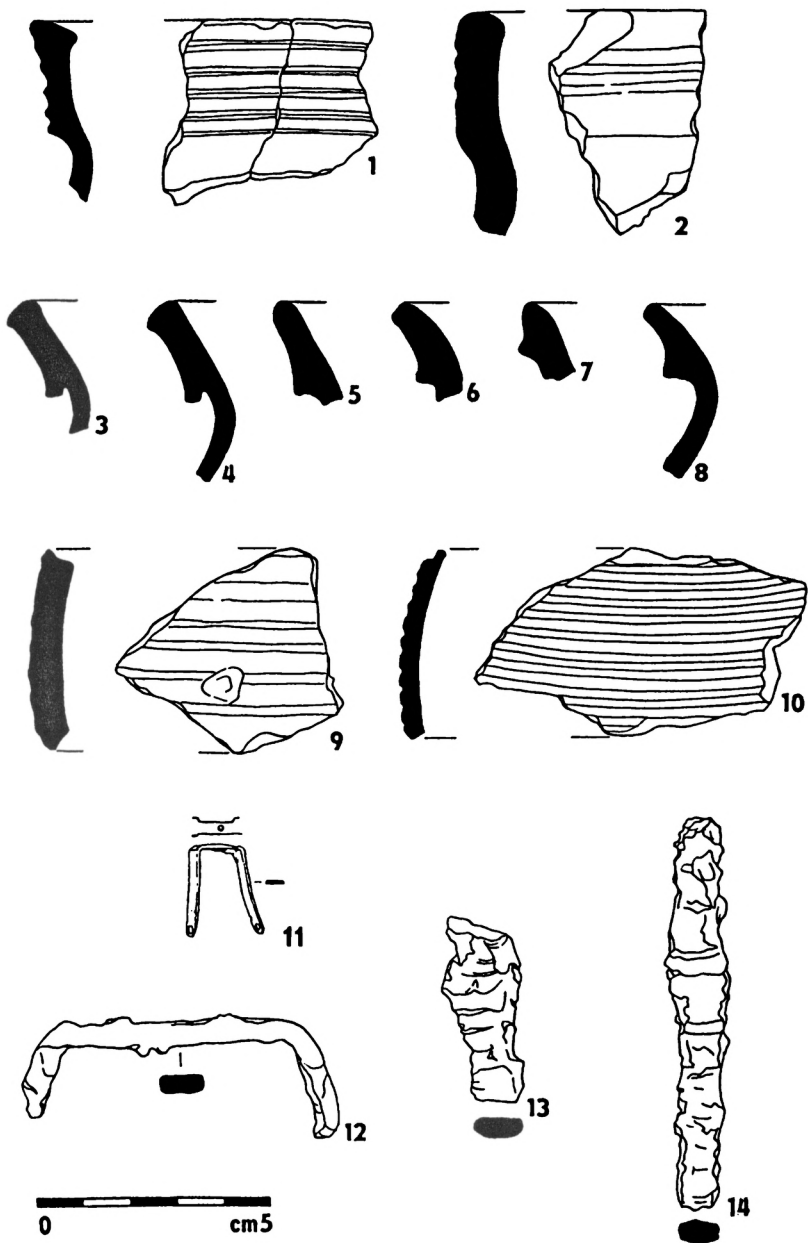
Až do doby po povodni v roce 1997 tvořily podlahu kostela ploché desky ze štípané břidlice, položené do maltového podkladu (obr. 10, k. č. 129). Tímto způsobem byla v jesenické oblasti dlážděna většina interiérů kostelů v 18. a 1. polovině 19. století. V prostoru před hlavním oltářem byla tato dlažba později doplněna čtvercovými mramorovými dlaždicemi. Zdá se, že do té doby nebyl kostel vydlážděn v celé ploše; pouze hlavní komunikační tahy byly zpevněny pásy z na plocho položených cihel o rozměrech 28×15×7 cm (obr. 10, k. č. 111) a to snad již v době po renesanční přestavbě. Toto cihlové dláždění je zmiňováno ještě v popisu kostela z roku 1771 (Gruza–Goryczková 1999, s. 38–39). Alespoň lokálnímu plošnému zpevnění terénu v kostele ve středověku ale nasvědčuje ojedinělý nález čtvercové cihelné dlaždice s okosenými hranami. S nutnou dávkou opatrnosti bychom ji na základě analogií z kostela v nedalekých Pelhřimovech mohli zařadit do 15.–16. století, ačkoli u elementárního tvaru bez výzdoby nelze striktně vyloučit ani ještě starší nebo naopak mladší původ.

V interiéru staršího presbytáře se úplná stratigrafická situace nedochovala a tak bylo nutné vycházet ze stratigrafie jednotlivých pohřbů, kterých zde bylo uloženo celkem 12, mimo nezjištěného počtu v neotevřené hrobce pod hlavním oltářem. Hrobové jámy bylo možné synchronizovat se stavebním vývojem kostela a rozlišit tak pohřby uložené ještě v presbytáři první stavební fáze a pohřby následné renesanční přestavby chrámu, z nichž některé narušily mělce (pouze na povrch podloží) založený základový pas vítězného oblouku kostela. Řada výkopů s negativem kůlu, zahluobených po celé délce vnitřní líce východní zdi gotického presbytáře, souvisí podle charakteru nálezů z jejich výplně (rozptýlené lidské kosti, keramika) až s přestavbou staršího kostela.

Ze zásypů nejstarších hrobových jam a z nejstarší vrstvy uložené v interiéru kostela a následné požárové vrstvy pochází nepřilíš početný soubor keramických zlomků (obr. 11). Ze zásypu hrobové jámy k. č. 531, která porušila hrobový zásyp pohřbu k. č. 812, pochází vysoký římsovitý okraj zdobený na vnější straně obvodovými rýžkami (obr. 11:2), z hrobové jámy k. č. 505 s pohřbem k. č. 805 pak jednoduché okruží s mírně zesílenou horní hranou a obvodovými rýžkami na vnější straně. Relativně více keramických nálezů poskytla požárová vrstva s typy okrajů v podobě již rozvinutého okruží (obr. 11:4, 7).

Tento soubor, významný pro časové zařazení 1. stavební fáze kostela, je možné porovnat s keramickými nálezy z hradu Luginslandu vzdáleného cca 8 km severozápadně od Brantic (Kouřil–Plaček 1985, s. 118–121), který autoři řadí do 2. poloviny 13. až 14. století. Základní vývojové tendence keramiky 2. poloviny 13. až 14. věku na blízké severní Moravě shrnula publikace výzkumu zaniklého kolonizačního sídliště v Rýmařově (Goš–Novák–Karel 1985, s. 202–217), kde vysoké římsovité okraje jsou charakteristické pro 2. polovinu 13. století a počátek výroby hrnců s okraji v podobě rozvinutého okruží je kladen na přelom 13. a 14. věku. Je jisté, že požár doložený propálenou vrstvou postihl kostel Nanebevzetí Panny Marie v Branticích v době, kdy už se v něm delší dobu pohřbívalo, takže uložení nejstarších pohřbů v chrámovém interiéru je možné datovat již před rok 1300.

Protože se z nejstaršího gotického kostela nezachoval žádný chronologicky citlivější stavební prvek, jsme při pokusu o určení doby jeho vzniku umělecko-historickými prostředky, které je nutno konfrontovat s archeologickými zjištěními, odkázáni především na dispoziční komparace. Podobné nevelké jednodlné kostely s rovně ukončenými presbytáři a diagonálně postavenými opěráky na nárožích se v širším okolí Brantic řadí hlavně do 2. poloviny 13. a průběhu 14. století. Poměrně blízký je půdorys kostela sv. Michaela v Hrozové na Osoblažsku asi z doby kolem roku 1275, kde ale v ose západního průčelí byla připojena hranolová věž, jejíž existenci v Branticích prozatím nemůžeme potvrdit. Typickým prvkem obou staveb však zpočátku byla absence sakristie, v Hrozové připojené až asi v 15. nebo počátkem 16. věku. Podobný gotický kostel stával podle svědeckví kresby F. B. Wernhera (Wiecek 1957, s. 41, obr. 46) do roku 1733 také v nedaleké Třemešné na Osoblažsku, jakkoliv zde nevíme, zda byl postaven již ve 13. století nebo až později a zda jeho součástí už původně byla západní hranolová věž. V Liptani na Osoblažsku byl asi před

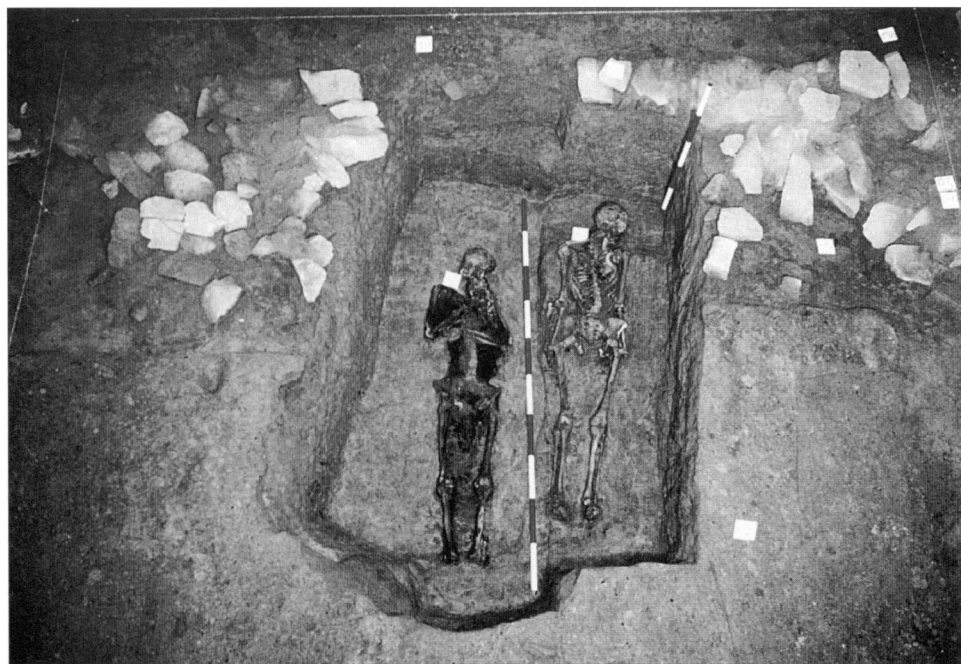
Obr. 11. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Výběr nálezů z hrobových zásypů (1–3, 7, 11–14) a starší část stratigrafie chrámového interiéru (4, 8–10: keramické střepy z propálené vrstvy). Kreslila Il. Pravdová.

rokem 1345, kdy k němu byla připojena mohutná hranolová věž na západě, vystaven někdy ve 2. polovině 13. nebo počátkem 14. století bezvěžový kostel s krátkou obdélnou lodí a užším, křížovou žebrovou klenbou zaklenutým presbytářem na východě, zbořený roku 1865 (Richter 1870, s. 69–70). Dalším, dispozičně velmi blízkým příkladem je prostý kostel sv. Petra a Pavla v Kružberku, už původně bez věže, patrně rovněž z konce 13. nebo 1. poloviny 14. století. Jeho čtvercový presbytář, užší než krátká obdélná loď, byl na vý-

chodních nárožích vyztužen masivními diagonálními opěráky. Severní lomený portálek do později odbourané sakristie nebyl nijak architektonizován, pouze vyklenut z lomového kamene (Samek 1994, s. 308, jej s otazníkem klade do 1. poloviny 14. století). Jiné dva raně gotické kostely na nepříliš vzdáleném Osoblažsku – sv. Martina v Bohušově (SAMEK 1994, s. 85–86, datování nutno opravit na základě nejnovějších nálezů z roku 1999) a sv. Jiří v Pelhřimovech (Kouřil–Prix 1991, s. 1–8), pocházející z doby kolem roku 1275, sice byly rovněž jednoduché, nároží lodí a presbytářů měly vyztužené diagonálními opěráky a chyběly jim zděné věže a v případě Pelhřimov zprvu i sakristie, od brantické stavby se však odlišovaly hlubšími, obdélnými presbytáři. Protože starším kostelům v oblasti – ve Zlatých Horách, kde tamější kostel s obdélným presbytářem a sakristií po jeho jižním boku byl postaven už někdy kolem 1250–1260, nebo ve Starém Městě u Bruntálu rovněž z poloviny 13. století, chyběly diagonálně situované opěráky na nárožích a protože od 2. poloviny 14. století v okolí Krnova a Bruntálu začaly převažovat kostely s polygonálně ukončeným presbytářem (např. Úvalno, zaniklý kostel v Lichnově, přestavba kostela ve Starém Městě u Bruntálu, Bohuchvalovy, Razová, Velká Štáhle, Horní Životice, Krasov, dále na Opavsku např. Deštné, Opava-Kateřinky ad.) nebo se s oblibou užívaly kostely modifikující bohušovské schéma s obdélným presbytářem složeným ze dvou kvadratických polí (např. Vladěnin, Bližčice, Slavkov, Malé Stibořice, Krásné Loučky, Drslav, hřbitovní kostel v Nové Cerekvi), lze zařadit nejstarší sakrální brantickou stavbu v souladu s archeologickými nálezy nejspíše do období 2. poloviny 13., případně na počátek 14. století.

Poprvé je tento kostel doložen písemnými prameny nepřímou osobou, zřejmě nedlouho předtím zesnulého, faráře Winricha k 9.–10. květnu 1415, kdy je zmiňován testamentární odkaz z jeho majetku v Branticích ve prospěch fundace oltáře sv. Michaela v karneru při městském kostele v sousedním Krnově (ZA Opava, Pozůstalost J. Spatziera, f. 125–126: „...*czu dem selbin altere debist her winrich der pfarrer was zu bransdorff hat dem alter gemacht vnd geschafft...*“). Z deskového zápisu z 11. března 1449 se pak dovídáme, že jeho patronátní právo bylo součástí vévodského manství v Branticích, držení tehdy bratry Janem a Václavem Mejskem z Brantic, kterým vévoda Mikuláš V. Opavsko-ratibořský uvedeného dne převedl léno ve svobodnou držbu (ZDK I, f. 37a: „...*β Kostela podawanym...*“). Archeologický výzkum doložil, že tento kostel byl nejspíše už ve 14. století postižen požárem, po němž následovala jistě oprava, která však jeho dispozici nepřetvořila a patrně ani zásadněji nezměnila celkový vzhled.

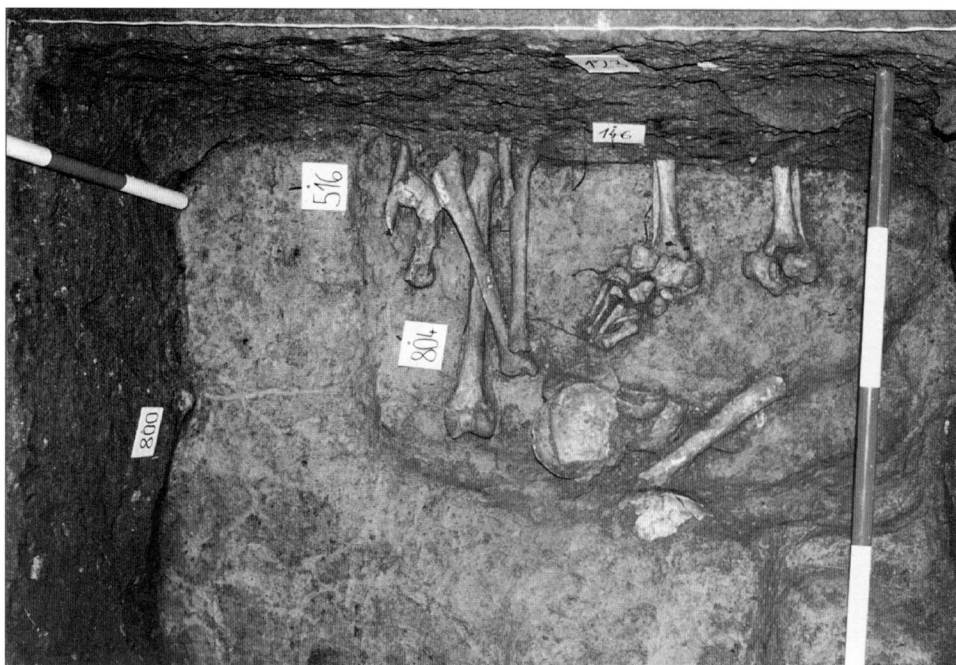
Výzkumem zachycené pohřby se vyznačovaly velmi špatným dochováním lidských kostí. Všechny hrobové jámy související s presbytářem starší stavební fáze byly vyhloubeny v západní části tohoto prostoru tak, že jejich západní stěna těsně přiléhala k základu vítězného oblouku a většina plochy presbytáře zůstala pohřbíváním nedotčena. V důsledku tohoto omezení prostorem byla, zejména v ose presbytáře, většina nalezených skeletů porušena mladším pohřbem. Zemřelí byli pochováni v natažené poloze na zádech, orientace hrobových jam byla ve všech případech shodná s osou kostela. O poloze horních končetin není možné pro špatné dochování či porušení většiny skeletů říci nic bližšího. V dvojhrobu (obr. 12), náležejícím podle doprovodných nálezů (obr. 13) samému závěru pohřbívání v kostele, měl jeden z nebožtíků uloženy ruce podél těla, druhý, až s určitým časovým odstupem pohřbený jedinec, měl horní končetiny složeny na prsou. Ukládání těl do hrobu v rakvích dokládají četné železné hřeby s korozí prostoupenými zbytky dřeva stěn a víka truhel, a to i v případě nejstarších pohřbů (obr. 11:13, 14). Pohřeb k. č. 812 byl v tomto směru výjimečný, místo hřebů byly mezi kyčelními klouby a nad koleny nalezeny dvě z plochého železného pásku vykované skoby, opět s korozí konzervovanými zbytky dřeva (obr. 11: 12). Ve třech případech bylo trouchnivé dřevo z rakví určeno jako jedle bělokora – *Abies alba* (Dr. E. Opravil). Na dně hrobových jam, zvláště u stratigraficky starších pohřbů, bylo možné pozorovat stopy pracovních nástrojů užitých při hloubení jámy, pravděpodobně motyk. Dna mladších hrobových jam již byla pečlivě zarovnaná. Tři z pohřbů předcházejících renesanční přestavbě vykazovaly úpravu dna hrobové jámy. Porušený po-

Obr. 12. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. V době pozdního baroka uloženými pohřby porušený základový pas vítězného oblouku gotického kostela (M. Zezula 1999).

Obr. 13. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Závěr pohřbívání v interiéru kostela: bronzová svátostka z pohřbu 801. Kreslíla II. Pravdová.

Obr. 14. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Jižní kaple: částečně odkrytý pohřeb 804 v původním exteriéru kostela s pietně uloženými kostmi z porušeného staršího pohřbu (M. Zezula 1999).

hřeb k. č. 805 měl holenní kosti podložené plochým kamenem, u pohřbu k. č. 812 byl kámen podobné velikosti nalezen v místě nedochované lebky. Dno porušené hrobové jámy k. č. 525 se skeletem k. č. 811 bylo vymazáno 5–10 cm silnou vrstvou mazanice. Zvyklosti spjaté s pohřbíváním ve středověku dokládá také nález pietně srovnaných kostí ze staršího porušeného pohřbu v hrobové jámě č. 516 v původním exteriéru kostela (obr. 14).

Je možno konstatovat, že zkoumané pohřby v kostele Nanebevzetí Panny Marie potvrzují to, co dosud víme o pohřbívání v interiérech sakrálních staveb ve středověku a novověku (k tomu např. Unger 1992, s. 29–31; Hoššo–Lesák 1996, s. 248–249). Ve starším horizontu pohřbů nebyl doložen žádný doklad hrobové výbavy. Obvyklou součástí barokních pohřbů jsou drobné předměty náboženského charakteru, které zastupuje bronzový medailonek italské proveniencí s vyobrazením sv. Petra a vročením 1750, nalezený ve vůbec nejmladším pohřbu do země, uloženém v presbytáři kostela. Pohřbený jedinec jím měl pravděpodobně původně zavěšenou na krku. Jednalo se o upomínku na návštěvu Říma v jubilejním svatopeterském roce (určil Dr. J. Šmerda – Moravské zemské muzeum). Kromě návštěvy vzdáleného poutního místa jako jednoho z projevů barokní zbožnosti dokládá tento nález i závěr pohřbívání v kostele v 2. pol. 18. stol.

Zarážející je snad jen dosti malý počet pohřbů uložených v presbytáři kostela až do jeho renesanční přestavby. Za celé toto období zde bylo pochováno pouze 5 jedinců včetně 1 dítěte. Snad tato situace odráží časté střídání držitelů léna, kteří kromě patronátního práva k brantickému kostelu měli v některých případech vztah i k jiným farním kostelům. Navíc je pravděpodobné, že jako místo posledního odpočinku více lákaly významnější chrámy v nedalekém Krnově, kde byli tradičně pohřbíváni např. někteří zemští úředníci, mezi které náležel i dlouholetý krnovský hejtman v polovině 15. století – Václav Mejsek z Brantic. Těsné vztahy ke Krnovu ostatně měli také alespoň někteří z brantických farářů. Situace se poněkud změnila koncem 16. století, kdy se brantický statek s nově vybudovaným zámekem a zvelebeným farním kostelem stal až do počátku 20. století trvalým sídlem více gene-

Obr. 15. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Podkroví presbytáře. Zaslepené renesanční okno s patrným cihlovým čelem stržené klenby (M. Zezula 1999).

Obr. 16. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Zbytky východní zdi lodi se stopami odbouraného renesančního vítězného oblouku a štítu. Vlevo patrné fragmenty omítek plochostropé lodi, vpravo režné zdivo nad klenbou presbytáře (M. Zezula 1999).

rací majitelů panství a kdy se začíná výrazněji projevovat funkce kostela jako rodového pohřebiště. Tomuto období náleží zbudování krypty pod hlavním oltářem, pohřeb v zaklenuté hrobové komoře v presbytáři a v další zděné hrobce evidované v jižní kapli. Mimo to se v presbytáři i nadále pohřbívalo do země.

4.2. Renesanční přestavba kostela

Asi roku 1593 byl zbořen starý presbytář kostela a stržena většina zdiva kostelní lodi. Loď byla znovu vystavěna na starších základech za použití části původního materiálu, přičemž vrchol severozápadního opěráku byl dozděn cihlami. V její jižní zdi byl patrně v místech staršího osazen nový tufitový, tupě lomený, na hraně okosený portál a opatřen červeným vápenným nátěrem. Jeho dopředu šikmo seříznuté spodní ukončení okosu hrany, materiál i proporce jednoznačně ukazují vznik v pokročilém 16. století, kdy se nevyzrálé, časově již renesanční stavitelství na moravsko-slezském pomezí úspěšně snažilo skloubit podněty čerpané z nového slohu s pozdně gotickým odkazem. V západní zdi gotické lodi, zachované zde do podstatně větší výšky, byl do druhotně vylámaného otvoru s vezděným segmentově překlenutým ostěním osazen další podobný tufitový portál. Ve špaletě otvoru jsou dobře patrné cihly a jejich zlomky a druhotně použitý velký kamenný kvádr. Po otlučení omítek byl těsně nad záklenkem vstupní špalety dobře patrný druhý segmentový cihlový pas, který pomáhal vynášet práh vstupu na kruchtu v západní části lodi. Tento vstup, jehož svislými dilatačními spárami vymezená šifka ze strany lodi činila 1,26 m, byl později asi v 18. století ve spodní partii v souvislosti se zřízením nové, výše položené kručky zazděn. Ostění jeho tufitového, opět na hranách okoseného portálu osazeného ze strany 1. patra přilehlé západní věže, se částečně in situ dochovalo. Barokní úprava si však vyžádala prolomení jeho záklenku či nadpraží. S renesančním portálem souvisela i řada cihlami zazděných kapes (dochovalo se jich 9 v západní zdi a po 1 v obou bočních zdech lodi) pro trámy nesoucí podlahu renesanční kručky, přesně respektující práh vstupu. Zda už s touto renesanční kručkou můžeme spojit dva cihlové základy vzdálené jen 1,3 m od vnitřní líce západní zdi lodi, obnažené v rámci stavebních prací v dubnu 1999, je nejisté. Nelze totiž vyloučit, že podobně jako cihlové základy pod stávajícími dřevěnými sloupky varhanní kručky z 1. poloviny 19. století, pocházejí až z doby přestavby kručky v 18. věku.

Na západě vyrostla v ose lodi předsazená hranolová renesanční věž. Její podvěží bylo původně zaklenuté valenou klenbou se styčnými výsečemi a hřebínky na hranách. Ze stran je osvětlují typická renesanční kruhová okna. V západní zdi věže byl vstupní portál neznámé podoby, dnes nahrazený barokním kamenným portálem se stlačeným obloukem a zvýrazněným vrcholovým klenákem z roku 1777. Existenci staršího renesančního portálu dokládal jen cihlový lomený záklenek, patrný pod opadanou omítkou na fotografii kostela z roku 1973 (Gruza–Goryczková 1999, foto č. 20c). Jeho pozůstatky snad může být 5 kusů tufitového ostění, druhotně zazděných v pozdně barokní předsíni kryjící jižní vstup do lodi. 2. patro věže, odkud vede původní obdélný portálek v segmentově překlenuté nise do podkrovní kostela, bylo ze tří volných stran osvětleno půlkruhově završenými, štěrbinovými okny s dovnitř rozevřenou, segmentově vyklenutou špaletou. Zachovaly se zde 3 původní trámy záklopového stropu s okosenými hranami. Okosení při zhlavích končí odstupněm konkávním seříznutím. Hranolová věž přecházela v horní části nad 3. patrem s okny shodnými s otvory 2. patra v současnou dvouetážovou osmibokou nástavbu, uvnitř nasazenou na koutových cihelných trompech. V nižším podlaží oktogónu byla čtyři vysoká štěrbinová okna s nepřesně půlkruhovými záklenky a cihlovým segmentově zakončeným ostěním. Po stranách východního a západního okna se dochovaly ve zdivu kapsy pro dva horizontálně běžící subtilní trámy nejasné funkce (snad souvisely s ukotvením věžních hodin zmiňovaných roku 1672; Gruza–Goryczková 1999, s. 35–36), které členily vnitřní prostor věže ve výšce asi 1,1 m. V nejvyšší etáži se dochovala velká okna s mitrovými záklenky, jejichž vnitřní rozevírající se špalety z cihel mají opět segmentově završení. Ve vložené zvonové stolici je zavěšen gotický zvon z roku 1505 neznámého původu, který nahradil původní

Obr. 17. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Mezera oddělující krov nad lodí (vlevo) od krovu nad presbytářem (vpravo) vzniklá vybouráním východního štítu lodí (D. Prix, 1999).

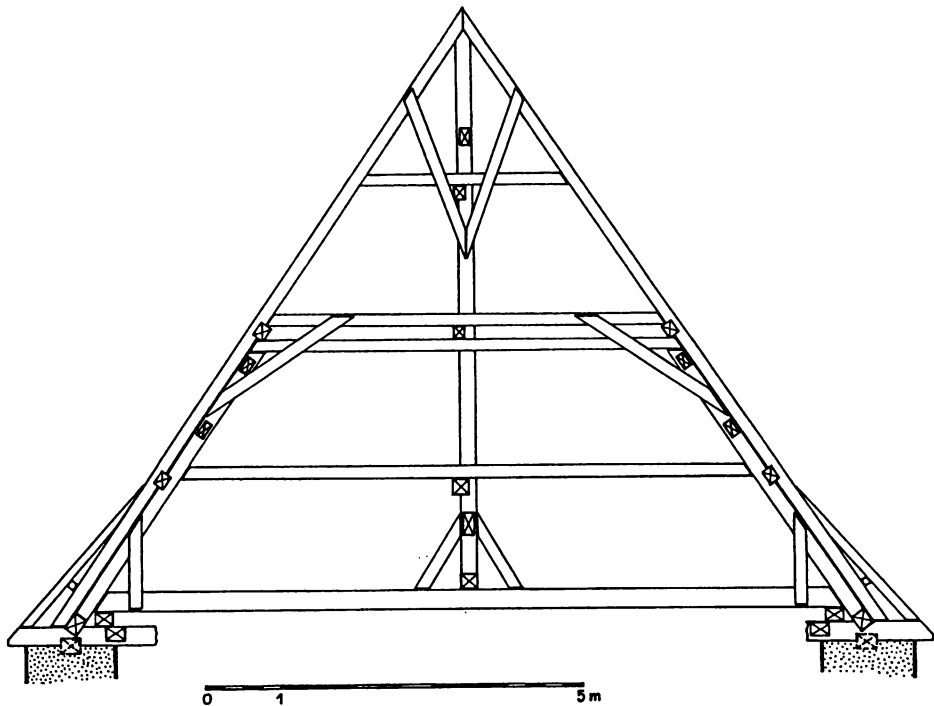
brantické zvony z let 1730, 1736 a starší zvon přelítý Klausem Obergem z Olomouce v roce 1744, rekvírované ve 20. století. Plášť věže po dostavbě pokrylo diamantové sgrafito, obnovené v roce 1982. Nad portálem v přízemí bylo v maltě vytvořeno datum dokončení věže – 1593.

Na východě dostala loď nový vítězný oblouk, nad nímž se tyčil trojúhelný východní štít střechy. Stopy v baroku vylámané východní zdi lodi s vítězným obloukem a severní náběh štítové dělicí zdi jsou v podkroví dobře patrné. Nový presbytář, vystavěný na místě zbořeného gotického, byl nyní stejně široký jako loď a ve zdivu je dochován dodnes. Pod jeho podlahou a pod hlavním oltářem byla zbudována pohřební krypta větraná drobným obdélným tufitovým okénkem v jihovýchodní zdi presbytáře, druhotně zazděným, obnaženým po sejmutí vnějších omítek v roce 1999. Nároží a jižní zeď presbytáře zpevňovaly opět opěráky, z nichž jihozápadní, v místech napojení nového presbytáře na starší základy původní lodi, byl nápadně mohutnější. Zdá se, že stavitel si byl vědom rizika napojení nového presbytáře na zbytky starší lodi, a právě proto potenciálně labilní místo fixoval masivním pilířem širokým 1,36 m a vystupujícím 2,28 m. Loď zůstala i po přestavbě krytá dřevěným stropem z prken podbitých na vazných trámech krovu. Bíle vápnem nejméně ve 2 vrstvách nalíčená interiérová omítka se nad stávající barokní klenbou dobře dochovala. Naproti tomu nový presbytář byl zaklenutý cihlovou klenbou na půlkruhových čelech, podle jejichž zbytků, patrných na půdě (obr. 15), lze usuzovat, že klenba byla valená s výsečemi nad okny s cihlovými segmentovými záklenky. Pod zbytky klenebních čel se zachovala bíle vápnem nalíčená interiérová omítka, která v presbytáři nad rubem stržené klenby chybí. Od vnitř-

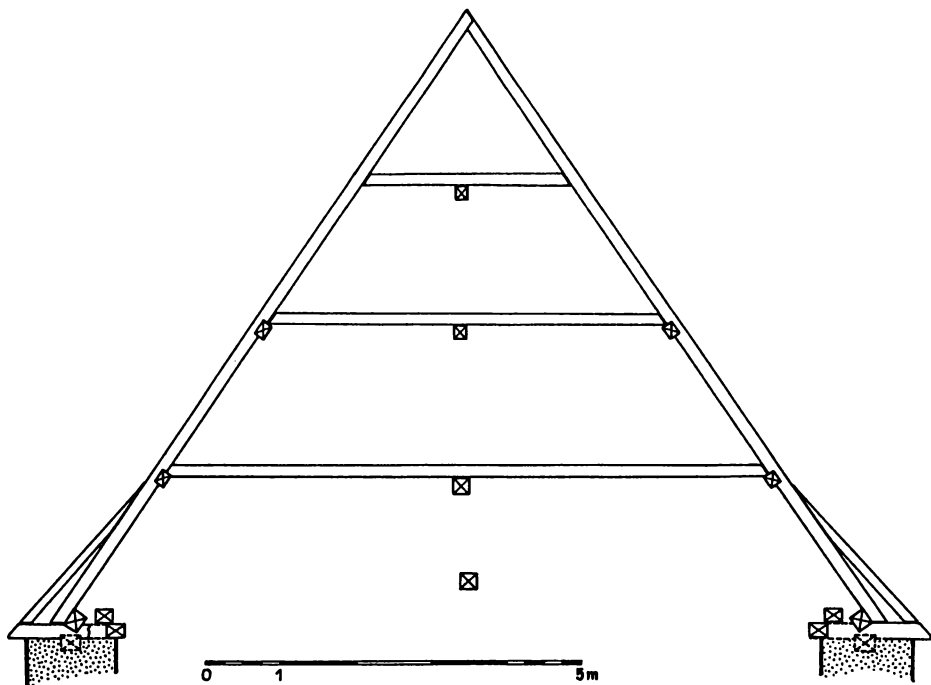
ních omítek renesančně přestavěné lodi je rezné zdivo nad strženými klenbami presbytáře jasně svisle odděleno stavebním švem po odbourané východní zdi lodi s vítězným obloukem (obr. 16). Nezvratně tak dokládá už prvotní zaklenutí dnešního presbytáře a vyvrací starší úvahy o záměrné výstavbě tzv. predikantského luteránského kostela se sjednoceným prostorem v Branticích na konci 16. století (Pleban 1887, s. 251; Gruza—Goryczková 1999, s. 33–34). V rámci téže stavební etapy, avšak na západní straně na dilatační spáru, byla k severnímu boku presbytáře připojena obdélná sakristie s depozitářem v patře, zaklenutá v přízemí i patře valenou klenbou s trojicí výsečí, dole styčných s maltovými svorníčky ve vrcholu, nahoře nestyčných. Do tloušťky západní zdi sakristie bylo vloženo schodiště do depozitáře, jehož nástup z exteriéru a vstup do patra byl opatřen obdélnými tufitovými, na hraně okosenými portálky.

Kostel byl završen mohutným, 8 m vysokým smrkovým krovem, dochovaným dodnes. Sestává ze dvou podobně konstruovaných částí nad lodí a presbytářem oddělených cézurou (obr. 17), vzniklou dodatečným zbořením východního štítu lodi a vítězného oblouku při barokním zaklenutí stavby. Už tato skutečnost dokládá, že krov je původní, z doby kolem roku 1593–1598/1611, což navíc potvrzuje respektování jeho vazných (později v baroku vyřiznutých) trámů interiérovými omítkami. Konstrukčně je mu jednou z nejbližších období vzácný krov renesančního kostela v Raduni u Opavy z roku 1598. Podstatou krovové konstrukce jsou vždy tři trojúhelné rámy plných vazeb (obr. 18) s vloženou šikmou stolicí, podepřené středovým sloupkem s horní klasovou vzpěrou, neseným prahovou vaznicí, spojené trojicí hambalků a podélně provázané dalšími třemi středovými vaznicemi. Mezilehlé vazby (vždy čtyři mezi plnými; obr. 19) tvořil původně trojúhelník krokví a vazného trámu, spjatý trojicí hambalků, podepřených podélnými vaznicemi. Později, při barokním zaklenutí kostela, kdy se vrcholy valené barokní klenby s výsečemi dostaly do kolize s vaznými trámy krovu, došlo k jeho rozebrání, přizpůsobení a novému sestavení. Vazné trámy plných i mezilehlých vazeb, začepované do ložité soustavy pozednic, spjatých ještě vnitřním pozednicovým věncem, byly vyřezány. Nové vazné trámy dostaly již jen plné vazby. Na ně byla podvlečena nová prahová vaznice umístěna cca o 0,5 m výše, přičemž byly odspodu zkráceny středové sloupky. Tyto sloupky byly znovu zavětrovány do vazných trámů i prahové vaznice patečními vzpěrami způsobem shodným s původním ukotvení sloupků, po kterém se zachovaly níže položené prázdné zádlaby. Současně došlo k podélnému zavětrování plných vazeb nepravými ondřejskými kříži a k výměně některých prvků konstrukce (obr. 20), aniž by však její schéma bylo změněno. Pouze nad východním polygonálním závěrem presbytáře bylo patrně starší schéma z let asi 1598–1611 nahrazeno novým řešením. Věnc závěrových krokví zde totiž pomáhá vynést jinde v krovu nepoužitá laterální stolice, zpevněné paralelně s krokvei běžícími šikmými vzpěrami. Tento konstrukční princip je v okolí znám např. z pozoruhodného krovu pozdně barokního kostela v Pitárném na Osoblažsku, který pochází z roku 1773 a renesančním vazbám krovů na moravsko-slezském pomezí je cizí. Snad s výměnou závěrového věnce krovu v Branticích by bylo možné spojit část nákladů na opravu brantického kostela, doložených vyúčtováním v roce 1777 (Gruza—Goryczková 1999, s. 39 a 56, kteří s rokem 1777 ovšem spojili vznik celého krovu).

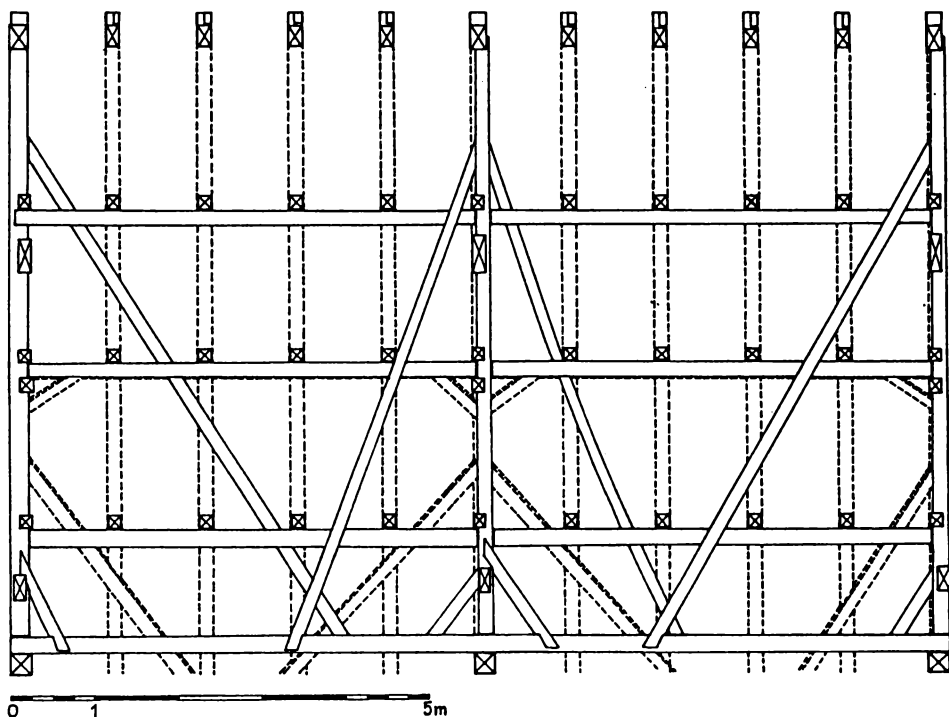
Kostel tak svou podstatně změněnou podobou (obr. 21) navázal na dobově aktuální výtvarné proudy, spjaté s činností protestantských vrchností v okolí. Polygonální závěr prodlouženého presbytáře byl reakcí na starší gotické presbytáře především městského kostela v blízkém Krnově. Odtud byl čerpán i motiv oktogonální nástavby tehdy (1554–1603; Samek 1999, s. 207) dostavovaných věží (obr. 22). Osmiboké nástavby patřily k oblastně velmi oblíbenému prvku a jsou známy rovněž z o málo starších věží městského kostela v Hlubčicích (2. polovina 16. století, Głubczyce dnes v Polsku) a Bruntále (před 1579; Prix 1991, s. 115–116) nebo např. z přibližně soudobých venkovských kostelů v Hynčicích (asi z poloviny 16. století), Albrechticích (1610), Bližčicích (kolem 1589, Bliszczyce dnes v Polsku), Ściborzyc Małych (1602, dnes v Polsku), ze zbořeného kostela v Liptani (nástavba

Obr. 18. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Schéma plně vazby krovu nad lodí, 1593 a mladší úpravy (D. Prix–M. Zezula, 1999).

Obr. 19. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Schéma mezilichlé vazby krovu nad lodí, 1593 a mladší úpravy (D. Prix–M. Zezula, 1999).

Obr. 20. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Podélné schéma krovu nad lodí, 1593 a mladší úpravy (D. Prix–M. Zezula, 1999).

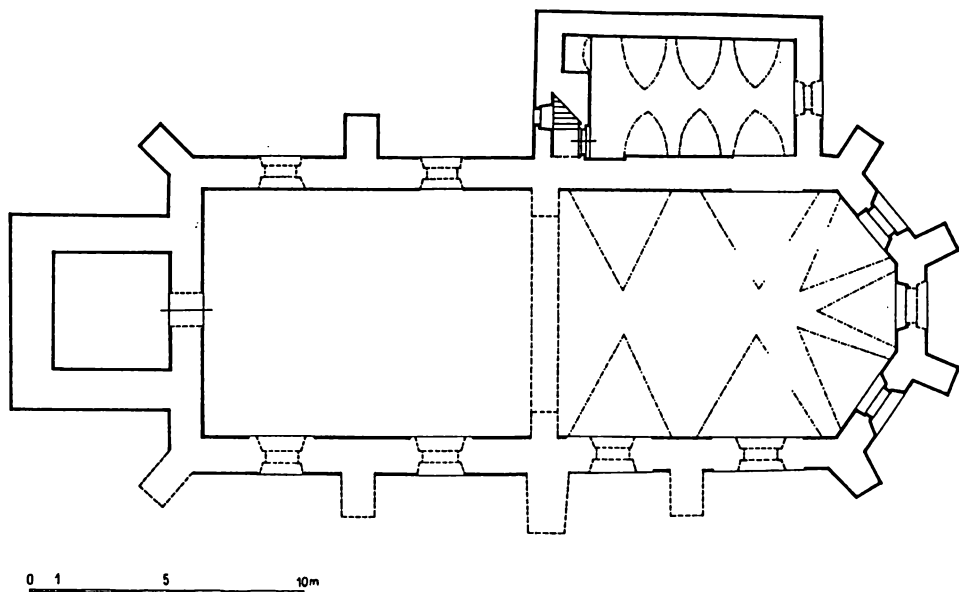
ze 16. stol.?, Richter 1870, s. 48), z Kravař (1595; Samek 1999, s. 200), Dytmarówa (konec 16. století, dnes v Polsku), Raclawic Śląskich (asi počátek 17. století?, dnes v Polsku), Pilszce (1593, dnes v Polsku) a též v roce 1962 demolovaného městského kostela v Osoblaze (1607–1629; Prix 1990, s. 255). Jejich vývoj byl na moravsko-slezském pomezí odstartován již v 1. polovině 14. století výstavbou oktagonálních završení věží městských kostelů v Uničově a v Opavě, které rozvinuly podněty čerpané z osmibokých věží městských chrámů v Kolíně nad Labem a Löwenberku ve Slezsku z 2. poloviny 13. století. Z regionálního stavitelství 2. poloviny 16. století lze odvodit i kvalitní sgrafita, pokrývající brantickou věž, mající analogie např. na městských kostelích v Bruntále a Krnově nebo právě na blízkém brantickém zámku, přestavovaném krnovským hohenzollernským kanceléřem Jeronýmem Reinwaldem, stavebníkem také brantického kostela.

Nejméně západní část přestavby kostela Nanebevzetí Panny Marie (lodi a věže) tedy provedl v dobově moderních intencích držitel brantického statku, Dr. Jeroným Reinwald a dokončil ji podle svědectví štukového letopočtu roku 1593. V podkroví ale dobře patrná dilatační spára mezi severovýchodním nárožím obnovené lodi a přistavěným presbytářem naznačuje, že přestavba presbytáře následovala až s nepatrným časovým odstupem. Protože se však na půdě sakristie dochovaly kamenné šmorce pro napojení plánované patrové sakristie v rozsahu stávající a protože vnější zdivo presbytáře zde nebylo omítnuto, je zřejmé, že přerušení stavební činnosti podle jednoho, předem daného konceptu, nebylo dlouhé, mělo provizorní charakter a bylo zřejmě vyvoláno jen momentálními organizačními nebo finančními komplikacemi. Pokračování v přestavbě, které krátce nato navázalo, pak můžeme v souladu se zněním nedochované pamětní listiny z makovice brantické kostelní věže z roku 1655 (Pleban 1887, s. 251; Gruza–Goryczková 1999, s. 33–34) spojit s lety 1598–

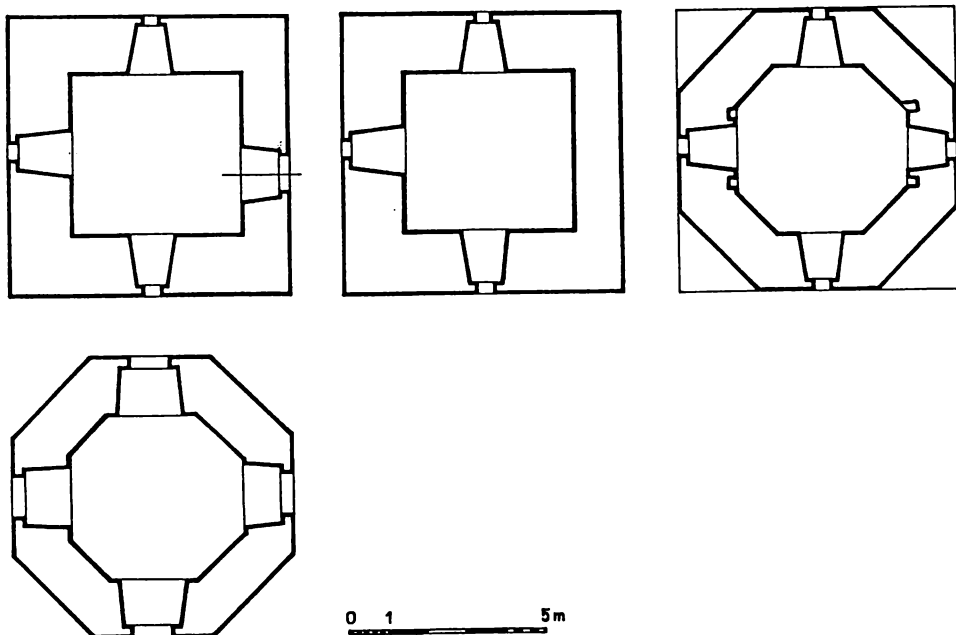
1611 a s osobou stavebníka a Reinwaldova ztě, Valentina Dresslera ze Scharfenštejna. Dilatační spáry, na severní straně lodi i se zabíhající omítkou (zde byl dodatečně uprostřed stěny přizděn další opěrný pilíř, v horní části stejně jako sousední ve zdivu provázaný opěrák, završený cihlami), ale jinde zase stavební provázání (západní štít sakristie tvořil pokračování východního štítu lodi) a slohová identita (okosené portálky v lodi i sakristii, shodná konstrukce krovu nad lodí i presbytářem atd.) obou mikrofází výstavby potvrzují výše řečené poznatek o postupné realizaci jednotného plánu patrně stejnými staviteli (obr. 23).

4.3. Stručný přehled mladších stavebních proměn objektu

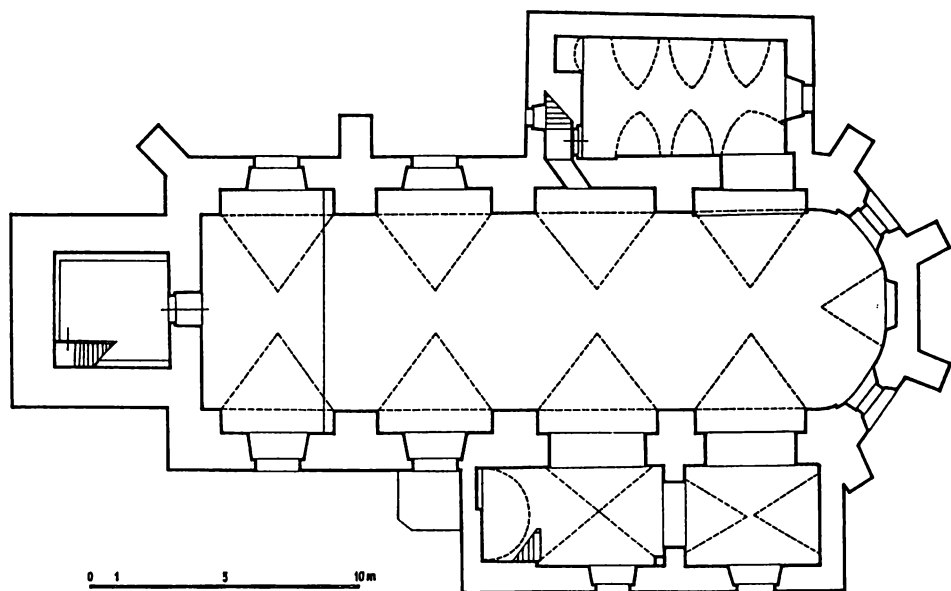
Už nedlouho po dokončení renesanční přestavby kostela, v letech 1611–1625 však došlo k další stavební činnosti na kostele. Zaklenutá místnost nad severní sakristií původně nebyla spojena s prostorem presbytáře a byla určena jako archiv a depozitář, nikoliv však jako oratoř. Dnešní velká půlkruhová arkáda, která ji spojuje s presbytářem byla zjevně vybourána až dodatečně, v 2. polovině 17. století, jak dokládá ústupek v jejím východním ostění, respektující tektonicky nezbytný úsek zdi presbytáře, a zejména velká klenební výseč z cihel nad arkádou, která je při pohledu z podkroví zřetelně druhotná a vyvolala i přezdění části koruny zdiva presbytáře nad ní (cihlová dozdvívka v jinak kamenném lomo- vém zdivu). Protože úzká západní kruchta v lodi nesplňovala představu dalšího držitele panství, Valentinova syna Jeronýma Dresslera ze Scharfenštejna o důstojné reprezentaci vrchnosti v kostele, došlo k přístavbě rodové kaple s rodinnou hrobkou a oratoří na jižní straně presbytáře. Přístavba je od poněkud staršího renesančního presbytáře z doby po roce 1598 oddělena zřetelnými dilatačními spárami, dokonce se zbytky vtažené omítky. Musely ji ustoupit oba jižní opěráky presbytáře, které byly strženy a na světlo je vynesl až archeologický výzkum v roce 1999, který zároveň obnažil původní průběh jižní zdi renesančního presbytáře, prolomené v souvislosti s přístavbou kaple velkými arkádami. Hrubě vylámané zdivo v ostění arkád bylo doplněno cihlami. Stavitel se odvážil i zboření masivního opěráku na rozhraní lodi a presbytáře, protože jeho funkci nyní převzala celá přístavba kaple. Tato kaple je obdélná, rozdělená v místech zbořeného jižního opěráku presbytáře pasem. Zatímco východní část je stejně vysoká jako presbytář a byla v ní situována archeologicky odhalená cihlová zaklenutá hrobka, západní díl je vložena valenou klenbou se styčnými výsečemi a maltovými hřebínky na hranách rozdělen na přízemí a podobně zaklenutou emporu v patře, dostupnou vloženým zalomeným dřevěným schodištěm v západní, nezaklenuté části přístavby. Nad schodištěm se zde zachoval původní pozdně renesanční záklopový strop na 4 okosených trámech. Okosení končí před zhlavími dobově příznačným konkávním seříznutím, odděleným od vlastního okosu obloučkem. V nástupu na schodiště z exteriéru byl osazen tradičně tvarovaný, obdélný, na hraně okosený a opět červeně vápennou barvou přelíčený tufitový portálek. Zachovaly se z něj pouze obě postranní stojny, překlad byl později v baroku nahrazen neprofilovaným nadpražím. Určitou zvláštností kaple je omítnutí vnitřních stěn oratoře i nad klenbami v půdním prostoru, kde byl ke staršímu krovu přičepován nový krov přístavby, rovněž dodnes dochovaný. Zda jsou zmíněné omítky na půdě dokladem drobné přeroby ve stavbě, kdy zaklenutí oratoře navázalo s nevelkým časovým odstupem (tomu ale nenasvědčují žádné další stopy v podkroví), nebo se jedná o doklad pečlivosti stavitelů, není zcela jasné. Už J. Kinzer v podkladech pro knihu J. Plebana (1887, s. 251–252) správně na základě snad archivního, dnes nedoložitelného svědectví (zámecký archiv v Branticích, odkud J. Kinzer a J. Pleban čerpali shořel v roce 1945), spojil přístavbu kaple s oratoří s osobou Jeronýma Dresslera a tedy s léty 1611–1625. Tomu vcelku dobře odpovídá jak slohová poloha přístavby, tak její stavební návaznost na starší renesanční kostel. Smíšené zdivo se sice už markantně odlišuje od staršího zdiva renesančního presbytáře, stejně jako původní podoba půlkruhově ukončených oken s dnes zaomítnutým nebo zazděným neprofilovaným tufitovým ostěním v jižní zdi nebo klenby odlišné od kleneb protilehlé sakristie i depozitáře, na nevelký časový odstup však upozorňuje archaizující pojednání vstupního portálku na západě,

Obr. 21. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Pokus o rekonstrukci kostela po renesanční přestavbě 1593–1611 v úrovni 1. patra věže. Plnou čarou dochované zdivo, přerušovaně rekonstruované partie, čerchovaně vkresleny dochované i rekonstruované klenby (D. Prix, 1999).

Obr. 22. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys 2., 3., 4. a 5. patra věže (D. Prix, 1999).

Obr. 23. Brantice, okr. Bruntál. Kostel Nanebevzetí Panny Marie. Půdorys stávajícího stavu v úrovni 1. patra věže. Přerušované vkesleny klenby (D. Prix, 1999).

rovněž opatřeného červeným vápenným nátěrem a tedy zjevná snaha připodobnit přístavbu přestavěnému kostelu.

V roce 1631 došlo k události, která vedla postupně ke ztrátě farního statutu objektu. Toho roku požádal slezský kněz Jiří Eliáš Gerziczky na základě prezentace nového krnovského kníže Karla z Liechtenštejna olomouckou konzistoř o faru v Brantících (ACO, CI, inv. č. 129, f. 27). Konzistoř mu však nevyhověla a pro nedostatek katolických kněží v převahu protestantské oblasti jej pověřila správou čtyř farností v Dětrichovicích, Bretnově, Krasově a Zátोře (ACO, CI, inv. č. 129, f. 25). Brantická fara tedy zůstala neobsazena a teprve roku 1633 byla podřízena administraci krnovského děkana Cornelia Ottweilera (ACO, CI, inv. č. 129, f. 47). Později, když bylo obročí opět řadu let neobsazeno, bylo v roce 1667 rozhodnuto o přiřazení brantického kostela k farnosti v Zátोře a tamější farář začal užívat brantické kostelní věno, což vedlo k zániku farního postavení kostela v Brantících, který se stal nadlouho filiálním.

Přes tuto nepřiznivou situaci neutuchal zájem farářů a vrchnosti o kostel. V roce 1655 byla opravena bāň kostelní věže. Asi v letech 1660–1666/67 byl kostel nákladně obnoven majitelem panství, Ferdinandem Dresskem a předán církvi k řádnému užívání (Gruza–Goryczková 1999, s. 35 a 54–55). Obnova zásadně změnila vnitřní vzhled stavby. Došlo ke stržení stropu v lodi, zboření východní zdi lodi s vítězným obloukem a štítem a k vybourání renesanční klenby presbytáře. Sjedený prostor byl zaklenut průběžnou valenou klenbou s protilehlými výsečemi, přecházející na východě v konchu. Klenba se opřela o mohutné polopilíře z lomového a smíšeného zdiva s nárožími pečlivě armovanými cihlami. Pilíře završily profilované barokní římsy (Gruza–Goryczková 1999, s. 55; srv. Samek 1994, s. 125, který však překlenutí kostela položil bez dokladů do poloviny 18. století). Původní renesanční vstup z presbytáře do sakristie v ose její jižní zdi byl zaslepen a vedle vylámán nový, stávající vchod. Jeho ostění je vyzděno zjevně dodatečně z cihel, v nadpraží však byl zužitkován starší renesanční tufitový překlad s okosenou hranou. Také uvnitř sakristie je v jižní zdi dobře patrná nika původního vchodu. Zaklenutí kostela zachy-

tily zprávy pro chystané vizitace z let 1672 a 1691 (ACO, I, inv. č. 188, f. 48 a inv. č. 189, f. 48). V roce 1682 byla už užívaná stavba dovybavena novým hlavním oltářem Nanebevzetí Panny Marie (Gruza–Goryczková 1999, s. 36). I když během dlouhých desetiletí luteránské nadvlády v Branticích a následném neobsazování beneficia a uzavření kostela bylo v roce 1672 jeho zasvěcení již dávno zapomenuto (Gruza–Goryczková 1999, s. 35–36), přece jen lze považovat za možné navázání nového zasvěcení Nanebevzetí Panny Marie na starší mariánské patrocinium.

Další úpravy byly již spíše podružnějšího charakteru. Byl odbourán jihozápadní a jižní opěrák lodí, z části zaslepena nebo opravena okna, depozitář na severní straně nad sakristií proměněn v oratoř a otevřen půlkruhovou arkádou do kněžiště a ze schodiště do depozitáře proražen průchod na barokní kazatelnu.

Drobné zásahy v 19. století, kterým padla za obět především starší varhanní kruchta v lodí na čtyřech podstavách a klenba podvěží a naopak při nichž vznikla stávající kruchta a které se soustředily převahou na obměnu mobiliáře, již nedokázaly zásadně změnit vzhled kostela, v němž se působivě snoubí renesanční jádro s decentní, více uvnitř než na exteriéru patrnou barokní adaptací.

5. Závěr

Z hlediska poznání stavebního vývoje kostela tedy přinesl archeologický průzkum řadu nezastupitelných zjištění a poskytl některé z odpovědí na otázky, které při nadpovrchovém stavebním průzkumu nebylo možno uspokojivě vyřešit.

Význam pro studium středověkého vesnického osídlení Krnovska má zjištění, že lokace kolonizační vsi Brantic byla uskutečněna v místě s již déle trvající sídlištní tradicí. Brantice leží v údolní nivě řeky Opavy v místě, kde její tok definitivně opouští horská údolí Jeseníků a vstupuje do úrodného pásu spraší a sprašových hlín mezi Krnovem, Opavou a dále směrem k Odře, označovaného jako staré či tradiční sídelní území (Kouřil 1994, s. 10). Souvislost časně a raně středověkého osídlení, doloženého archeologickým výzkumem v kostele Nanebevzetí Panny Marie, s touto sídlištní enklávou je zřejmá. V období vrcholného středověku vedla také údolím Opavy dále na Bruntál jedna z cest spojujících Moravu a Slezsko (Kouřil–Prix–Wihoda 1998, s. 112), která pravděpodobně navázala na stezku procházející moravsko-slezským pomezím hvozdem již v raném středověku (Opravil 1974, s. 123).

Stěžejním výsledkem je bezesporu rovněž odhalení kvadratické podoby presbytáře původního kostela, jehož stavba byla viditelným dovršením kvalitativní transformace zdejšího osídlení a jeho společensko-právní proměny asi v polovině nebo po polovině 13. století. Významným způsobem také výzkum pomohl upřesnit postupnou přestavbu objektu ve dvou etapách na sklonku 16. a počátkem 17. století a konečně poskytl množství drobných zjištění o rozmístění, rozměrech a podobách pohřebních krypt a jednotlivých pohřbů v interiéru, technických detailů svázaných s přestavbami a opravami stavby (jamky patrné po konstrukcích lešení, odbourávání překážejících opěráků) ad.

Použité zkratky

ACO	– Archiv konzistoře olomoucké, uložen: Zemský archiv Opava, pobočka Olomouc.
AH	– Archaeologia historica
CDB	– Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III-2, ed. Friedrich, G.–Kristen, Z., Pragae 1962; IV-1, ed. Šebánek, J.–Dušková, S., Pragae 1962; V-1, ed. Šebánek, J.–Dušková, S., Pragae 1974; V-2, ed. Šebánek, J.–Dušková, S., Pragae 1982.
CDM	– Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V, ed. Chytil, J., Brunnae 1850; VI, ed. Chytil, J., Brunn 1854.
CDS	– Codex diplomaticus Silesiae II, ed. Wattenbach, W., Breslau 1859; VI, ed. Wattenbach, W., Grünhagen, C., Breslau 1865.
CI	– Codex investitur I. 1453–1720, inv. č. 129.
ČSM-B	– Časopis Slezského muzea, serie B vědy historické

- ČSZM-B – Časopis Slezského zemského muzea, serie B, vědy historické
 RBMV – Regesta Bohemiae et Moraviae actatis Vencsclai IV. (1378 dec.–1419 aug. 16.), IV. Fontes
 Archivi publici Olomucensis et Opaviensis, ed. Kopičková, B., Pragae 1989.
 SUB – Schlesisches Urkundenbuch, VI. (1291–1300), ed. Irgang, W., Köln–Weimar–Wien 1998.
 ZA – Zemský archiv v Opavě
 ZDK – Zemské desky krnovské, uloženy: ZA Opava, fond: Slezský stavovský archiv 1318–1850,
 inv. č. 944
 ZDOP – Zemské desky opavské, edice: Kapras, J., *Pozůstatky knih zemského práva knížetství
 opavského. I-II.* Praha 1906–1908.

Použitá literatura

- BAKALA, J., 1973: *K otázce kontinuity osídlení v lokovaných městech Opavské provincie.* ČSM-B XXII, s. 50–65.
 ENS, F., 1836: *Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis IV.* Wien.
 GOŠ, V.–NOVÁK, J.–KAREL, K., 1985: *Počátky osídlení Rýmařova.* Památky archaeologické LXXVI, s. 184–227.
 GRŮZA, A.–GORYCZKOVÁ, N., 1999: *Stavebně historický průzkum farního kostela Nanebevzetí Panny Marie v Branticích.* stp. Památkový ústav v Ostravě.
 HOŠŠO, J.–LESÁK, B., 1996: *Archeologický výskum predrománskej rotundy a karnera zaniknutej osady Sv. Vavrinca v Bratislave.* AH 21, s. 241–251.
 HOSÁK, L.–ŠRÁMEK, R., 1970: *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A–L.* Praha.
 INDRA, B., 1966: *K renesančnímu stavitelství na severovýchodní Moravě a ve Slezsku. Pramenné zprávy o vlašských a domácích stavitelích a kamenících do 30leté války.* ČSM-B XV, s. 128–148.
 INDRA, B., 1986: *Krnovští barokní architekti Andreas a Jiří Fridrich Gansové, Michal Clement a jejich stavby.* ČSM-B XXXV, s. 265–279.
 KNEIFEL, R., 1806: *Topographie des kaiser. königl. Antheil von Schlesien II, 2.* Brünn.
 KORBELÁŘOVÁ, I.–ŽÁČEK, R., 1995: *Slezsko v církevních statistikách olomoucké diecéze (arcidiecéze) z 2. pol. 18.–1. pol. 19. století.* ČSZM-B XLIV, s. 61–63.
 KOUŘIL, P., 1994: *Slovanské osídlení českého Slezska.* Brno–Český Těšín.
 KOUŘIL, P.–PLAČEK, M., 1985: *Hrad Luginsland a jeho úloha v kolonizaci Krnovska.* ČSM-B 34, s. 114–126.
 KOUŘIL, P.–PRIX, D., 1991: *Kostel sv. Jiří v Pelhřimovech, okr. Bruntál.* ČSZM-B 40, s. 1–8.
 KOUŘIL, P.–PRIX, D.–WIHODA, M., 1998: *Středověké fortifikace a „Jesenická stezka“ v údolí Černé Opavy.* AH 23, s. 111–132.
 LATZKE, W., 1938: *Die Besiedlung des Oppalandes im 12. und 13. Jahrhundert.* Zeitschrift des Vereins für Geschichte Schlesiens LXXII, s. 44–135.
 NEKUDA, V.–UNGER, J., 1981: *Hrádky a tvrze na Moravě.* Brno.
 OPRAVIL, E., 1974: *Moravskoslezský pomezí les do začátku kolonizace.* Archeologický sborník, Ostrava, s. 113–133.
 PETER, A., 1879: *Burgen und Schlösser im Herzogthum Schlesien I.* Teschen.
 PLAČEK, M., 1996: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku.* Praha.
 PLEBAN, J., 1887: *Der Jägerndorfer Schulbezirk.* Jägerndorf.
 PRASEK, V., 1890: *Historická topografie země Opavské A–K. Vlastivěda slezská II/1,* Opava, s. 55–58.
 PRIX, D., 1990: *Kostel sv. Marie Magdalény v Osoblaze do konce středověku.* Umění XXXVIII, s. 254–265.
 PRIX, D., 1991: *Stavební vývoj kostelů Nanebevzetí Panny Marie (dříve sv. Václava) v Bruntále a Zvěstování Panny Marie ve Starém Městě u Bruntálu ve středověku.* ČSZM-B 40, s. 110–132.
 PRIX, D., 1993: *Príspevek ke středověkým dějinám minoritského kláštera v Krnově.* ČSZM-B 42, s. 97–110.
 RICHTER, E., 1870: *Zur Geschichte der Dörfer in der Enclave Hotzenplotz. 3. Liebenthal.* Notizen-Blatt historisch-statistischen Section der kais. königl. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde 9, s. 68–72; 10, s. 75–79.
 SAMEK, B., 1994: 1999: *Umělecké památky Moravy a Slezska I. A–J; 2. J–N.* Praha.
 SCHULIG, H., 1923: *Ein Heimatbuch für die Bezirke Jägerndorf und Olbersdorf.* Troppau.
 SPURNÝ, F. a kol., 1983: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku II. Severní Morava,* Praha.
 TUREK, A., 1975: *Šlechta v knížetství krnovském r. 1619.* ČSM-B XXIV, 1975, s. 84–86.
 UNGER, J., 1992: *Slovo archeologie k počátkům církevní architektury na jižní Moravě, okres Břeclav.* Jižní Morava 28/31, s. 7–36.
 WIECEK, A., 1957: *Česká města v kresbách B. B. Wernera.* ČSM-B VI, s. 25–44.
 WOLNY, G., 1862: *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften I/4.* Brünn, s. 363–364.

Archäologische Erforschung der Kirche Mariä Himmelfahrt in Brantice (Bransdorf), Bez. Bruntál

Das Dorf Brantice liegt 5 km SW vom Stadtkern Krnov am Rande der alten Besiedlung. Geologische Unterlage bilden Lehmböden in der Umgebung des unteren Laufs des Flusses Opava. Der heutige Dorfgrundriss stellt ein klassisches Waldhufendorf dar (Abb. 1). Die Anwesen sind mit den Giebeln zum alten Landweg von Krnov nach Bruntál orientiert. Dieser Landweg läuft durch die ganze Katasterlänge. Ursprüngliche Anwesen bildeten nur eine Reihe an der südlichen Seite des Landweges, erst später (im 16.–19. Jh.) entstand der zweireihige Dorfgrundriss. Erste schriftliche Nachricht vom Dorf stammt aus dem Jahr 1329 (die Urkunde ist nicht erhalten geblieben, sie ist aber in der älteren Literatur zitiert). Die Kirche im Dorf ist im Jahr 1415 erwähnt. Von einer Feste in Brantice sprechen die schriftlichen Quellen im Jahr 1449. Diese wurde später in ein Renaissance- und um das Jahr 1692 in Barockschlösschen umgebaut.

Archäologische Rettungsgrabung in der Kirche Mariä Himmelfahrts wurde mit den Renovationsarbeiten nach der Flut im Jahr 1997 verbunden. Terrainniederung in der Kirche vor dem Anfang der Erforschung enthüllte im Presbyterium Fundamente einer älteren Kirche, in der südlichen Seitenkapelle auch Fundamente der Südwand des Renaissancepresbyteriums incl. der Relikte der Stützpfiler (Abb. 4, 5).

Archäologische Erforschung hat gezeigt, dass das Terrain im Interieur der Kirche nur minimale Veränderungen erfahren hat (der Fundamentenspalt der Südwand des Schiffes wurde nur 1 m unter dem Niveau des letzten Fussbodens der Kirche).

Die ältesten Gräbergruben wurden in den seichten Depressionen der Lehmböden vertieft. Sie enthielten Keramikscherben der germanischen Gruppe sog. Dobrodiženska. Andere Gräbergruben wurden in eine dunkle Lehmsschicht des Siedlungscharakters eingetieft und diese beinhalteten nicht nur germanische Keramik, sondern auch die Scherben der mittel- und spätslawischen Keramik (Abb. 7, 8). Im Interieur des älteren Presbyteriums wurden die Gräber in seinem westlichen Teil konzentriert und so kam es zur gegenseitigen Zerstörung. Einige Gräber aus dem Renaissanceumbau der Kirche zerstörten den seichtgelegenen Fundamentteil des gotischen Triumphbogens (Abb. 12). Die Verstorbenen lagen auf den Rücken und die Orientation der Gräbergruben war mit der Kirchenachse identisch. Die Gräber waren ohne Ausstattung, nur eine Ausnahme stellt ein Medaillon italienischer Herkunft mit einer St. Petri Abbildung und mit dem Zeitalter 1750 dar (Abb. 13). Das Medaillon stammt aus dem jüngsten Begräbnis im Interieur der Kirche. Die Keramikfunde aus den Gräberschutzungen und die Feststellung, dass einige von den Gräbern mit einer Brandschicht aus dem 14. Jh. überdeckt wurden, ermöglichen die Anfänge der Bestattungen in der Kirche schon vor das Jahr 1300 datieren.

In die zweite Hälfte des 13. event. am Anfang des 14. Jhs. kann man die Kirche in Brantice auch durch ihre Disposition einreihen. Sie steht nahe dem Grundriss der Kirche St. Michael in Hroznová auf dem Gebiet von Osoblahá. Dortige Kirche ist um 1275 zu datieren. Bei dieser Kirche stand noch ein prismatischer Turm, der in Brantice aus dieser Zeit nicht gefunden wurde. Ähnliche gotische Kirche stand auch im nicht weit entfernten Dorf Třemešná. Der Verfasser nennt noch als Analogien zur Kirche in Brantice weitere Kirchen z. B. in Liptaň, Kružberk, frühgotische Kirchen in Bohušov und in Pelhřimov. Von der Kirche in Brantice unterscheiden sich diese Kirchen durch tiefere rechteckige Presbyterien. Von der 2. Hälfte des 14. Jhs. überwogen in der Umgebung von Krnov und Bruntál Kirchen mit polygonalem Presbyterium. Beliebt waren auch Kirchen mit rechteckigem Presbyterium, das aus zwei quadratischen Feldern bestand.

Etwa im Jahr 1593 wurden das alte Presbyterium der Kirche in Brantice und grosse Mehrheit der Mauern des Kirchenschiffs zerrissen. Das Schiff wurde aber wieder auf den alten Fundamenten erbaut. Dabei hat man das alte Baumaterial genützt. Im westlichen Teil ist ein vorgesetzter prismatischer Turm in der Kirchenachse gewachsen. Im Osten bekam das Schiff ein neues Triumphbogen und über ihm ragte dreieckiger östlicher Dachgiebel empor. Spuren der im Barock ausgebrochenen Mauer des Schiffes mit dem Triumphbogen und der Nordanlauf der Giebelmauer sind im Unterdach sehr gut sichtbar (Abb. 16). Das neue Presbyterium, das auf Ort und Stelle des alten gotischen erbaut wurde, war so breit wie das Schiff und in der Mauer ist bis heutzutage erhalten geblieben. Das Schiff blieb auch nach dem Umbau mit einer flachen Balkendecke gedeckt. Das neue Presbyterium war dagegen mit einem Ziegelgewölbe auf halbkreisförmigen Stirnen gewölbt. Im Rahmen derselben Etappe (Abb. 21) wurde zur Nordseite des Presbyteriums eine rechteckige Sakristei mit einem Depot im Stock angebunden. Die Kirche wurde mit 8 m hohem Dachstuhl, der bis heutzutage erhalten ist, beendet (Abb. 18, 20). Der Dachstuhl besteht aus zwei ähnlich konstruierten Teilen über dem Schiff und Presbyterium, die durch eine Lücke getrennt werden (Abb. 17). Diese Lücke entstand durch die nachträgliche Zerstörung des Ostgiebels des Schiffes und des Triumphbogens bei der Barockgewölbe der Kirche. Durch das veränderte Aussehen band die Kirche auf die zeitlich aktuellen bildenden Quellen, die mit der Tätigkeit der protestantischen Herrschaften in der Umgebung verbunden waren.

Unter diesem Einfluss entstand auch die Oktogonalform der damaligen aufgebauten Türme (Abb. 22). Aus der Regionalarchitektur der 2. Hälfte des 16. Jhs. stammen Sgraphiten von sehr guter Qualität, die auf dem Brantizer Turm zu sehen sind (Abb. 6). Ihre Analogien findet man auf den städtischen Kirchen in Bruntál und Krnov, oder auf dem Schloss in Brantice. Den Umbau dieses Schlosses hat Kanzler Jeronym Reinwald von Hohenzollern durchgeführt. Derselbe war auch Initiator des Umbaus der Kirche in Brantice.

Jüngere Bauveränderungen der Kirche (Abb. 23) stellt der Zubau der Stammkapelle mit einem Oratorium an der Südseite des Presbyteriums (etwa 1611–1625) dar und Niederreisen einer grossen halbkreisförmigen Arkade, die das ursprüngliche Depot über die Sakristei mit dem Presbyterium verbunden hat (2. Hälfte des 18. Jhs.). Vor allem kam es zum Niederreisen der Decke im Schiff, der Ostwand und des Gewölbes im Presbyterium. Danach wurde der vereinigte Raum durch ein durchlaufendes Bogengewölbe zugewölbt. Im östlichen Teil kam es zum Übergang des Gewölbes in eine Konche, die mit riesigen Halbpfeilern gestützt wurde (1660–1666/67).

Archäologische Erforschung der Kirche in Brantice beantwortete einige Fragen, die bei der oberflächigen Baubesichtigung nicht lösbar waren. Zu den bedeutendsten Feststellungen gehört die Freilegung des quadratischen Aussehens des Presbyteriums der ursprünglichen Kirche und das Nachweisen der älteren Besiedlungstradition, die der Lokation des Kolonisationsdorfes vorausgegangen ist.

Abbildungen:

1. Brantice. Stablkataster 1836. Vereinfachte Umzeichnung mit der Bezeichnung: A – die Kirche Mariähimmelfahrt, B – Schloss, C–C' – Kaiserstrasse von Křnov nach Bruntál, D–D' – alter Landesweg von Křnov nach Bruntál.
2. Brantice. Kirche Mariähimmelfahrt (weiter nur Kirche). Gesamtblick von NW über den Fluss Opava (D. Prix 1999).
3. Brantice. Kirche. Gesamtblick von SO (M. Zezula 1999).
4. Brantice. Kirche. Grundriss mit der Bezeichnung der erforschten Fläche: dichte Punkte – Krone der Fundamente, seltene Punkte: Rückseite des Kryptagewölbes unter dem Hauptaltar.
5. Brantice. Kirche. Blick in das Presbyterium mit den entdeckten Mauern des gotischen Abschlusses im Laufe der Grabungsarbeiten.
6. Brantice. Kirche. Der Turm. Ein Barockportal in seiner Westmauer, im Jahr 1982 renoviertes Diamantsgraphit und Stukkaturzeitalter mit der Datierung des Umbaus der Kirche.
7. Brantice. Kirche. Auswahl der Keramikfunde aus dem Siedlungshorizont vor der Gründung der Kirche. Mittelslawische Keramik.
8. Brantice. Kirche. Auswahl der Keramikfunde aus dem Siedlungshorizont vor der Gründung der Kirche. Spätslawische Keramik.
9. Brantice. Kirche. Versuch um die Rekonstruktion des Grundrisses der ursprünglichen gotischen Kirche. Erhaltene Mauerkannte mit voller Linie, freigelegte Mauern sind punktiert, rekonstruierte Teile mit einer unterbrochenen Linie.
10. Brantice. Kirche. Profil A–A' im südlichen Teil des Kirchenschiffs. Beschriftung: 111 – Ziegelpflasterung, 112 – Terrainausgleich, 113 – durchgebrannte Schicht, 114 – Lehm Boden, 115 – dunkler Lehm mit gebranntem Lehm und Kohle, 116 – gewachsener Lehm, 117 – Füllung des Pfostenlochs Nr. 504, 118 – Schüttung der Grabgrube Nr. 505, 119 – Füllung der Fundamentengrabung, 121 – verbranntes Holz, 129 – Mörtelunterlage der Schieferpflasterung, 157 – Verschüttung der Grabgrube Nr. 527, 175 – Oberfläche des gewachsenen Bodens, 504 – Pfostenloch, 505 – zerstörte Grabgrube, 596 – Fundamentengrabung für die Mauer Nr. 906, 527 – Grabgrube, 906 – Südmauer des Kirchenschiffs.
11. Brantice. Kirche. Auswahl der Funde aus den Verschüttungen der Gräber (1–3, 7, 11–14) und der ältere Teil der Stratigraphie des Kircheninterieurs (4, 8–10: Scherben aus der gebrannten Schicht).
12. Brantice. Kirche. Durch die Gräber zerstörter Fundamentenpas des Triumphbogens der gotischen Kirche in der Spätbarockzeit.
13. Brantice. Kirche. Schluss der Bestattungen im Interieur der Kirche, ein Sakramentale vom Grab 801.
14. Brantice. Südkapelle. Teilweise freigelegtes Grab Nr. 804 im ursprünglichen Exterieur der Kirche mit einer Pietät niedergelegene Knochen aus einem älteren zerstörten Grab.
15. Brantice. Unterdach des Presbyteriums. Renaissances Blindfenster mit sichtbarer Ziegelstirn des niedergerissenen Gewölbes.
16. Brantice. Reste der Ostmauer des Schiffes mit den Spuren des niedergerissenen Triumphbogens und des Giebels aus der Renaissance.
17. Brantice. Die Lücke trennend den Dachstuhl über dem Schiff (links) vom Dachstuhl über den Presbyterium (rechts). Diese Lücke entstand durch die Demolierung des Ostgiebels des Schiffes.
18. Brantice. Ein Schema voller Bindung des Dachstuhls über dem Schiff, 1593 und jüngere Ausstattungen.
19. Brantice. Ein Schema der zwischenliegenden Bindung des Dachstuhls über dem Schiff, 1593 und jüngere Ausstattungen.
20. Brantice. Versuch um eine Rekonstruktion der Kirche nach dem Renaissanceumbau in dem Jahren 1593–1611 im ersten Stock des Turms. Mit voller Linie: die erhaltenen Mauern, unterbrochene Linie: rekonstruierte Teile, schraffiert: eingezeichnet sind die erhaltenen und rekonstruierten Gewölbe.
22. Brantice. Grundriss des 2., 3., 4. und 5. Stocks des Turms.
23. Brantice. Grundriss des heutigen Zustands im 1. Stock des Turms. Mit einer unterbrochenen Linie sind die Gewölbe eingezeichnet.

